وسوائی آن ہم تحریر کردہ اند وعالمے را از علماً و عقلاً
بہرہ یاب ساختہ اند وآن اصطلاحات و مقامات
بہ شہادت جماعت کثیرہ ثابت شدہ کہ احتمال وہم
وخطا نماند جزاہم اللہ تعالیٰ خیر الجزاء مقامات قرب را در
ذوق وشوق واستغراق وبیخودی منحصر داشتن خلاف
آیت شریفہ ست وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا، مگر
تمام مقامات طریقہ ایشان ہم متوسلان ایشان را
حاصل نشدہ ”اِلٰى اَنْ قَالَ“ با این ہمہ گفتہ اند کہ حضرت
غوث الثقلین وحضرت شیخ شہاب الدین وحضرت
علاء الدولہ سمنانی وحضرت سلطان نظام الدین و
حضرت شاہ نقشبند رحمۃ اللہ علیہم در کمال سبقت
داشتند از پیشینیان، واگر کسے در متاخرین بوفور فیوض
وحالات ممتاز باشد در شرع شریف منعے ندارد، وآنچہ می
گویند کہ ایشان اولیاء را در ظلال تجلیات الٰہیہ گفتہ اند ط

ط ۽ ان کان سواءِ پڻ لکيوِ اٿن ۽ جهان وارن کي انهيءَ علم ۽ عقل جي بهرہ ياب ڪيو اٿن ۽ اهي اصطلاح ۽ مقام گهڻي جماعت جي شاهدي سان ثابت ٿيا آهن، وهم ۽ خطا جو گمان نه رهيو آهي، شال جزا ڏئي الله تعاليٰ انهن کي ڀلي جزا - قرب الاهي جي درجن کي ذوق ۽ شوق ۽ استغراق ۽ بي خودي ۾ بند رکڻ آيت شريف (انهن جو علم الله تعاليٰ کي گهيرو نه ڪري سگهي) جي خلاف آهي - مگر سندن طريقي جا سڀ مقام سيني سندن وسيلي وٺندڙن کي حاصل نه ٿيا آهن (تان جو اڳتي ٿا فرمائن) انهن سڀ فضيلتن هوندي فرمايو اٿن ته حضرت غوث الثقلين ۽ حضرت شيخ شهاب الدين ۽ حضرت علاء الدوله سمناني ۽ حضرت سلطان نظام الدين ۽ حضرت شاه نقشبند رحمة الله عليهم اڳين کان ڪماليت ۾ اڳرا ٿي ويا آهن ۽ جيڪڏهن ڪوئي شخص پوين (اولياءَ) ۾ پڻ ڀلا فيض ۽ حالتن سبب مٿاهون هجي ته شريعت شريف ۾ منع نه آهي - ۽ اهو جيڪي چون ٿا ته حضرت امام رباني اولياءَ کي تجليات الاهي جي ساي ۾ فرمايو اٿن -

برتو ظاہر ست کہ اصحاب کبار رضی اللہ تعالی عنہم
باقصیٰ درجات قرب رسیدہ اند و آن درجات..
اصول تجلیات ست و ہیچ ولی بمرتبہ اصحابی نمی رسد
پس سیر اصحاب کرام در اصول مقامات باشد و سیر اولیا
عظام در ظلال آن و سیر تجلیات ظلال اسماء و صفات را
در اصطلاح خود ولایت صغریٰ مقرر کردن و سیر احوال
تجلیات را ولایت کبریٰ نام کردن در شرع و عقل منع نیست له
بي جاءِ تي حضرت شاه غلام علي محدث قادري نقشبندي
ساڳي ستين صفحي ۾ تو آڻي آهي اشارا چڱي طرح پڙهڻ
گهرجن ـ بر ارباب بصیرت و معرفت مخفی نیست کہ کمالات
الٰہیہ را بمقتضائے آیت شریفہ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ
عِلْمًا ہ نہایتے نیست و تفاضل ارباب قرب بنص
قرآنی ثابت ست "فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ"
فضل عمیم و حکمت بالغہ الٰہیہ متاخران را کمالاتے کرامت کرد ٢ه

له تنهنجي مٿان ظاهر آهي ته وڏا اصحاب سڳورا رضي الله تعالیٰ عنهم قرب جي انتها جي درجن تي پهتا آهن ۽ اهي درجا تجليات الٰهيءَ جا اصل آهن. ڪوئي ولي اصحابي جي مرتبي تي نه ٿو پهچي سگهي، پوءِ اصحابن سڳورن جو سير اصل مقامات ۾ آهي ۽ اولياءَ وڏن جو سير اصل مقامات جي ساية (پاڇي) ۾ آهي. اسمن ۽ صفتن جي ساية (پاڇي) جي تجليات جي سير کي پنهنجي اصطلاح ۾ ولايت صغريٰ مقرر ڪرڻ ۽ احوال تجليات جي سير کي ولايت ڪبريٰ نالو رکڻ شريعت ۽ عقل ۾ منع نه آهي.
٢له بصيرت ۽ معرفت جي صاحبن تي ڳجهو نه آهي ته ڪمالات الٰهي جي هن آيت شريف (ما نهو الله تعالیٰ جي علم سان احاطو ڪري نه سگهندا) جي خواهش مطابق نهايت نه آهي. قرب الٰهي جي صاحبن جو فضيلت ۾ گهٽ وڌ هجڻ نص قرآني سان ثابت آهي (انهن مان ڪن پيغمبرن کي ٻين کان وڌيڪ) سڀني عام فضل ۽ الٰهي حڪمت بالغہ پوين کي ڪمال کان عطا ڪيا آهن.

کہ از متقدمان این ہمہ کمالات مروی نیست چنانچہ نبی آخرالزمان صلی اللہ علیہ وسلم را بر سائر انبیا و اصحاب وی را بر سائر اصحاب علیہ وعلیہم الصلوات فضل و رجحان عنایت شد۔ در این اُمّت نیز فضل بعضے بر بعضے مسلّم است۔ حدیث شریف است مثل امتی مثل المطر لا یدری اولہ خیر ام آخرہ بلکہ عبد اللہ ابن عبد البر مالکی وغیرہ بفضل بعضے از متاخران از اصحاب رضوان اللہ علیہم اجمعین قائل اند ومسلم است کہ حضرت غوث الاعظم وحضرت خواجہ شاہ نقشبند وعلاء الدولہ سمنانی قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم از متقدمان مشائخ بہ ترقیات کثیرہ رسیدہ اند وگفتہ شدہ است کہ سلطان نظام الدین اولیا را بر مشائخ فضلے ثابت است۔ شیخ محمد اکرم در کتابے کہ احوال حضرات چشتیہ رحمۃ اللہ علیہم در آن نوشتہ است کہ از حضرت آدم علیہ السلام تا این وقت اینچنین ولایت و آثار آن از ہیچ یک لہ

لہ جواڻ پون سڀ ڪماليتون اڳين ڪان روايت ٿيل نہ آهن جهڙي طرح نبي آخر زمان صلي الله عليہ وسلم کي باقي نبين ۾ ۽ نبي آخر زمان صلي الله عليہ وسلم جي اصحابن کي باقي اصحابن نبين عَلَيْہِ وعليهم الصلوٰة والسلام ۾ فضيلت ۽ ترجيح عنايت ٿي آهي اُمّت ۾ پڻ فضيلت بعض جي بعض تي مڃيل آهي۔ حديث شريف آهي "مثال اُمّت منهنجي جو مثل مينهن جي آهي نہ ٿو ڄاڻجي اول ان جو ڀلو آهي يا آخر - بلڪ عبد الله ابن عبد البر مالڪي وغيرہ بعض متاخرين جي اصحابن رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين کي فضيلت جا قائل آهن - هي مڃيل آهي تہ حضرت غوث الاعظم ۽ حضرت خواجہ شاہ نقشبند ۽ علاء الدولہ سمناني قدس الله تعاليٰ اسرارهم اڳين مشائخن کان گهڻين ترقين تي پهتا آهن، ۽ چيو ويو آهي تہ سلطان نظام الدين اولياء جي مشائخن تي فضيلت ثابت آهي - شيخ محمد اڪرم هڪ ڪتاب ۾ جو حضرات چشتيہ جي حالات ۾ لکيو آهي تہ حضرت آدم کان هن وقت تائين

ولی ظاہر نشدہ چنانکہ از حضرت سلطان المشائخ ظہور یافتہ رحمۃ اللہ علیہم لیکن در صورت تجویز ترقی متاخرین از متقدمین، اگر قضاء الٰہی و جذبات محبت بعضے اولیاء را نیز بمقامات عالی رساند ہیچ محذور شرعی نیست الخ - صفحہ ۵۵ ۽ ۵۶ تائين ڏسڻ گهرجي -

معلوم ڪرڻ گهرجي ته حضرت شاه غلام علي قدس سره حضرت علي ڪرم الله وجهه جي اولادمان آهي پشت به پشت طريقه قادريه کان مشرف آهي - سندن مرشد ميرزا صاحب قدس سره طريقه قادري کان پڻ مشرف آهي - انهي حضرات هرون مڪتوبات شريف جو وقت دعوت ڪرائيندا هوا - مڪتوبات شريف مان جيڪا انهن فائدي ورتا سي اڄ اسان پارن کي چا ملندا - بلڪ اسين مڪتوبات شريف پوري طرح پڙهي نٿا سگهون - روضة القيوميه جا حوالا پڻ حضرت شاه غلام علي قدس سره رسالي "إِيْضَاحُ الطَّرِيْقَةِ" ۾ ڏنا آهن، ان ڪتاب جو سنڌي ترجمو هن مسڪين لکيو آهي -

قوله :- هاڻ بدايءِ ننهن ۾ ڪا ثابت ٿي ته شيخ احمد مجددي جي غوث نه ٿيا غوثيت آهي غوث بالاصالة ته اصلي نه آهي جو خود سندن هن لکڻ مان معلوم ٿي ٿي

(آندل انگريزي صفحي ۸۳ تان) اهڙي ولايت ۽ نشان ولايت جا جنهن بره ڪه ولي کان ظاهر نٿيا آهن، جهڙا حضرت سلطان المشائخ کان ظاهر ٿيا آهن - رحمة الله عليهم - پوءِ متاخرين جي متقدمين کان ترقي جي جائز جي صورت ۾ جيڪڏهن قضاء الٰهي ۽ محبت جا جذبا بعض اولياء کي عالي درجن تي پهچائن ته ڪوبه ممنوع شرعي نه آهي

اقول :- اوهين تہ بہ ايو اِها عبارت هٿرادو ڪٿان آندي اٿو- عبارت تہ اُها آهي جا لکي آيس، جنهن مان معلوم ٿيو تہ حضرت مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ قرب نبوة جي عطا کان مشرف هوا، جنهن جي شان ۾ وساطت جي بوءِ ڪا نہ هئي- هائو قرب ولايت ۾ هن ٻارهن امامن تہ پاڻ نائب مناب آهن جيئن تہ انهي نعمت ۾ شريڪ ٿيا، جيئن حضرت شاه غلام علي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو قول گذريو-

قوله :- توهان کي مُجدّدي شيخ احمد سرهندي جو رسالو "مبدأ ومعاد" فارسي جو هيٺر سنہ ۱۳۳۰ھ ۾ مطبع مجددي امرتسر ۾ ڇپيو آهي تنهن ۾ شيخ احمد قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهٗ لکي ٿو تہ آخرين يعني پوئين عروج منهنجو اَصْلُ الْاَصْلِ مقام ڏي جيڪو ٿيو سو مدد کان روحانيت حضرت غوث اعظم محي الدين شيخ عبدالقادر جي ٿيو- اُها عبارت هي آهي-

درين عروج اخير كه عروج در مقامات اصل بست بمدد ازروحانيت حضرت غوث اعظم محي الدين شيخ عبدالقادر جيلاني قدس الله تعالیٰ سره الاقدس وبقوت تصرف ازآن مقامات گذرانيده باصل الاصل واصل گردانيدند

اقول :- حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي ادب ۾ پڻ بين وليتن سڳورن جي مدد ڏيڻ جي باري ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ النوراني جون گهڻيون عبارتون آنديون آهن - جن مان ڪن جو شبهو دفع ٿوئي

معلوم ٿو ٿئي ته حضرت مجدد الف ثاني قدس سره جن هر طريقي جي وليّن سڀني قدس الله تعاليٰ اسرارهم جو ادب گهڻي کان گهڻو ڪيو آهي ـ جو ته فيض ڪسبي ۾ ڪاٿون مددون ورتائون پوءِ جو ته انهن سڀني جي شڪرگذاري فرمائن ـ

حضرت شاهه غلام علي محدث دهلوي رسالي ستين، "شيخ سياره" جي ص ۳۸ ۾ حضرت مجدد الف ثاني قدس سره جن کان حضرت غوث الثقلين قدس سره جي ادب ڪرڻ جي باري ۾ ارشاد ٿو فرمائي :-

بلکه درباره غوث اعظم در مکتوب آخر جلد ثالث مکتوبات خود نوشته اند که وصول فيوض و برکات در راه ولايت بهر که باشد از اقطاب و نجباء بتوسط شريف ايشان مفهوم مي شود معاملهٔ اوّلين بوجود حضرت شيخ تعلق دارد و ايشان واسطه رشد و هدايت اند و درهمان مکتوب خود را نائب و ايشان را منيب خود نوشته اند که استفاده از طريقهٔ عليهٔ قادريه نيز دارند، و در رسالهٔ مکاشفات عينيه مي فرمايند که واصلانِ ذات که بافراد ملقب اند له

له بلڪ (حضرت) غوث اعظم جي باري ۾ پهنجي مکتوبات جلد ٽئين مکتوب پوئين ۾ لکيو اٿن ته فيض ۽ برڪتن جو حاصل ٿيڻ ولايت جي راهه ۾ جيڪو به هجي قطبن ۽ نجيبن مان سندن واسطي سان سمجهڻ ٿو ٿئي ـ پهرين جو معاملو حضرت شيخ جي وجود سان تعلق رکي ٿو ـ پاڻ رهبري ۽ هدايت جي لاءِ واسطو آهن ۽ انهي مکتوب ۾ پاڻ کي نائب ۽ کين منيب لکيو اٿن جو ته سندن فيض پاڻ طريقه عاليه قادريه کان پڻ آهي ۽ رسالي مکاشفه عينيه ۾ ٿا فرمائن ته واصل بالذات، جو افراد جي لقب سان ملقب آهن

اقل قلیل اند اکابر صحابہ و ائمہ اثنا عشر از اہل بیت رضی اللہ تعالیٰ عنہم باین دولت فائز اند و از اکابر اولیاء غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی باین دولت ممتاز اند و دراین مقام شان خاص دارند کہ اولیائی دیگر ازاین خصوصیت قلیل النصیب اند و قرب شان بآن خصوصیت از ہمہ زیادہ دراین باب مشارک اند ذَالِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ۔ و در رسالہ "مبدا و معاد" می فرمایند کہ این درویش را دراین عروج اخیر کہ عروج در مقامات اصلی ست الخ ازاین ہر سہ عبارات کہ حضرت ایشان نوشتہ اند علو کمالات حضرت غوث الثقلین و حسن عقیدہ و ادب آن قطب معظم رضی اللہ تعالیٰ عنہما دریاب۔ لہ

لہ تمام تورو آهن، وڏا اصحاب ۽ ٻارهن امام ۽ اهل بيت رضي الله تعالیٰ عنهم هن دولت سان ڪامياب آهن۔ وڏن اولياءَ مان غوث الثقلين شيخ عبد القادر جيلاني هن دولت سان مشهور آهن ۽ هن مرتبي ۾ خاص فضيلت رکن ٿا جو ٻيا اولياء هن خصوصيت مان گهٽ حصو رکن ٿا ۽ پاڻ انهي قرب جي خصوصيت سميت سڀني کان زيادتي سان هن باب ۾ شريڪ آهن ذاهو فضل الله تعاليٰ جو آهي، جنهن کي گهري تنهن کي ڏئي۔ ۽ الله تعاليٰ وڏي فضل جو مالڪ آهي) ۽ رسالہ "مبدا ۽ معاد" ۾ ٿا فرمائن تہ هن درويش کي هن پوئين عروج (ترقي) ۾ جو عروج اصلي درجن ۾ آهي (پڇاڙي تائين عبارت پڙهو) هنن ٽن عبارتن مان جو حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سرہ لکيون آهن، حضرت غوث الثقلين جون اعليٰ ڪمالتون ۽ سهڻو عقيدو ۽ انهي وڏي قطب رضي الله تعاليٰ عنهما جو ادب پروڙ۔

معلوم ٿيو ته حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ کي مقام
"مقام فرديت" جو اُن کي عطا ڪيو هو پوءِ "مبدأ ومعاد" ۾ اظهار
نعمت جو فرمايائون ته اهو "مقام فرديت" جو پڻ مدد ۽ نيابت
حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي سان حاصل ٿيم. عروج
اخير مخصوص نسبت فرديت سان آهي، جيئن ته پاڻ بزرگ
مولوي صاحب جا عبارت لکي آهي اڳي هيٺان عروج اخير جي
باري ۾ فرمايو اٿن - وآن درويش را مايه نسبت فرديت
که عروج اخير مخصوص بآن ست از پدر بزرگوار خود
حاصل شده بود و پدر بزرگوار را از عزيزے که جذبه قوي داشت له
معلوم ٿيو ته ڪين مايه نسبت فرديت جو پهنجي والد بزرگوار
حضرت مخدوم عبد الاحد قُدِّسَ سِرُّهٗ کان عنايت ٿيو ۽ انکي
حضرت شاه ڪمال ڪيتلي، قادري کان. صاحب جذبه قوي
مان مراد به اهو حضرت آهي، جيئن اهو شرح روضة القيوميه
۽ حضرات القدس ۽ ٻين ڪتابن ۾ آهي. انهي فرديت جي
مقام کي حضرت مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جن مدد ۽ نيابت
حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي سان ڪماليت تي پهچايو
وري هيٺان ارشاد ٿا فرمائن ته "عبادت نفلي" جي توفيق
خصوصاً نماز نفلي جي ادا ڪرڻ جي توفيق ڪين پهنجي والد
بزرگوار کان ملي انکي پهنجي شيخ کان جو سلسله چشتيه ۾
هو. شيخ مان مراد شيخ عبد القدوس گنگوهي چشتي قدس سره آهي

له ۽ ان درويش کي مرتبو نسبت فرديت جو، جو عروج پويون ان مرتبي
سان خاص آهي، پهنجي والد بزرگوار کان حاصل ٿيو هو ۽ والد بزرگوار
کي هڪ عزيز کان جو قوي جذبو رکيا ٿون.

جئين تہ اهامراد "حضرات القدس" ۽ "عمدة المقامات" ۽ ٻين ڪتابن ۾ لکيل آهي عبارة بجنسهٖ هي آهي۔

ونيز آن درويش را توفيق عبادت نافلہ خصوصًا اداي صلواة نافلہ بددے ازپدر روي بست۔ الخ لہ

حضرت مجدد الف ثاني قدس سرهٗ کي علم لدني حضرت خضر علىٰ نبينا وعليہ الصلواة والسلام کان مليو، جو اڳيا قطبن جي مقام کان اڳتي نہ لنگهيا هوا۔ انهي عبارت جو جوهر صاحب "حدائق الوردية في حقائق اجلاء النقشبندية" کئي آندو آهي بجنسهٖ عبارت مختصر تہ آئيان ٿو۔

ثُمَّ جَذَبَتْنِيْ الْعِنَايَةُ الْاِلٰهِيَّةُ فَعَرَجْتُ اِلٰى مَقَامِ الْاَصْلِ الْمُمْتَزَجِ بِالظِّلِّ الَّذِيْ فَوْقَ مَقَامِ الْاَقْطَابِ الْمُخْتَصِّ بِالْاَفْرَادِ ثُمَّ اَدْرَكَتْنِيْ الْعِنَايَةُ الصَّمَدَانِيَّةُ فَاَوْصَلَتْنِيْ اِلٰى مَقَامِ الْاَصْلِ الْخَاصِّ وَفِيْ هٰذَا الْعُرُوْجِ وَصَلَ اِلَيَّ مِنَ الْغَوْثِ الْاَعْظَمِ الشَّيْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ جِيْلَانِيْ قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهُ الْعَظِيْمِ مَدَدٌ عَظِيْمٌ وَتَصَرُّفٌ قَوِيٌّ اَوْصَلَنِيْ اِلٰى مَقَامِ اَصْلِ الْاَصْلِ لہ

لہ ۽ پڻ انهي درويش کي نفلي عبادت جي توفيق خصوصًا نفلي نماز جي ادائگي جي توفيق انهي جي والد جي مدد کان آهي رهيا ٿي تہ مجھرهٖ لہ پوءِ عنايت الهي مونکي ڇڪيو پوءِ اصل مقام تائين جو هيس جيکو گڏيل مقام ظل سان آهي اهو مقام قطبن جي مقامن کان مٿان آهي، خاص کيل افراد سان آهي۔ ان کان پوءِ عنايت خداوندي مقام اصل الخاص تائين مونکي پهچايو پوءِ هن ترقي ۾ حضرت غوث الاعظم شيخ عبد القادر جيلاني قدس سرهٗ کان وڏي مدد مونکي پهتي ۽ سندن تصرف قوي مقام اصل الاصل تائين مونکي پهچايو۔

ثُمَّ تَنَزَّلْتُ اِلَى الْعَالَمِ الْمُعَبَّرِ عَنْهُ بِالسَّيْرِ عَنِ اللّٰهِ بِاللّٰهِ فَمَرَرْتُ اِذْ ذَاكَ عَلٰى مَقَامَاتِ مَشَائِخِ السَّلَاسِلِ سِوَى النَّقْشَبَنْدِيَّةِ وَالْقَادِرِيَّةِ فَاسْتَقْبَلُوْنِيْ بِالتَّعْظِيْمِ وَالْاِكْرَامِ وَالْقَوْا عَلَيَّ مِنْ نَفَائِسِ نِسَبِهِمْ وَخَصَائِصِ مَوَاجِيْدِهِمْ وَانْكَشَفَتْ لِيْ حَقَائِقُ كُلٍّ مِنْهَا وَتَفَاوُتُ دَرَجَاتِهَا وَكَانَ حُصُوْلُ الْعُلُوْمِ اللَّدُنِّيَّةِ لِيْ مِنْ رُوْحَانِيَّةِ الْخِضْرِ عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ السَّلَامُ قَبْلَ وُصُوْلِيْ اِلٰى مَقَامِ الْاَقْطَابِ الْمَذْكُوْرِ سَابِقًا وَبَعْدَ الْوُصُوْلِ اِلٰى ذَالِكَ الْمَقَامِ يَاخُذُ الْوَاصِلُ مِنْ حَقِيْقَةِ نَفْسِهِ كُلَّ ذَالِكَ بِوِرَاثَتِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له

له پوءِ پهتس اهڙي جهان تائين جيڪو "بالسير عن الله بالله" جي لفظن سان ڳالهايو ويندو آهي، پوءِ لنگهيس انهي وقت (ذنمنته) اها جماعت اوليائن جي پنهنجن سلسلن جي مشائخن جي جاين تي موجود آهي سواءِ نقشبنديه سلسله ۽ قادريه جي، پوءِ منهنجو استقبال ڪيائون عزت ۽ تعظيم سان پوءِ منهنجي آڏيان عمده نسبتون ۽ خاص پنهنجا شوق ۽ وجد پيش ڪيائون ۽ هر هڪ جون حقيقتون ۽ تفاوت درجن جا منهنجي لاءِ ظاهر ٿي ويا ـ ۽ مونکي علم لدني حضرت خضر جي روحانيت جي مدد سان حاصل ٿيا قطبن جي مقام جي پهچڻ کان اڳ، جو اڳ ذڪر ٿيو ـ انهي مقام تائين پهچڻ کان پوءِ جيڪو به پهچندو آهي پنهنجي نفس جي حقيقت کان حاصل ڪندو ـ اهي سڀ (فضيلتون) حضور جن صلي الله عليه وسلم جي وراثت سان حاصل ٿينديون آهن ـ

اصل فارسيءَ جي مختصر عبارت پيش آهي.

اما بعد از عبور ازان مقام و حصول ترقيات در
مقامات عاليه اخذ علوم از حقيقت خود ست و در
بجود از خود مي يابد غيرے را مجال نمانده ست تا دخل آيد در آن الخ ع١
عربيءَ اصل ۾ تقديم تاخير آهي مگر جاچ کان پوءِ معلوم
ٿيندو "مبدأ معاد" جو ترجمو عربيءَ ۾ ٻڻ ڪيو اٿن جو دره
مڪنونات معرب مڪتوبات جي حاشيه ۾ ڇپيل آهي انتهى
عبارت کي اُتي بغرض سان ڏسڻ گهرجي

بهرحال عروج اخير نسبت فرديت جي سان مخصوص آهي
جنهن ته حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالى عنه جن
پاڻ پڻ ان ساڳي جاءِ تي تصريح ڪئي آهي — مطلب ته جنهن
سگوري جي مقام کي پهتا آهن انهي مدد سان اُن مقام کي
ڪماليت تي پهچايو اٿن ۽ هر طريقي واري حضرت، جا ڪين مدد
ڏني آهي انهي شڪر گذاري فرمائي اٿن جنهن ساڳي انهي صفحه
جي پٺ سان ع٢ قادري طريقي کان سواءِ ٻين مشائخن جي
شڪر گذاري تا فرمائن.

آن درويش را در وقت نزول (الى ان قال) اول بمقام
اکابر چشتيه قدس الله تعالى اسرارهم عبورے واقع شد ع٣

ع١ پر انهي مقام جي لنگهڻ ۽ اعلى مرتبن جي ترقيات جي حاصل ٿيڻ کان پوءِ علمن جو حاصل ڪرڻ پنهنجي حقيقت کان آهي خود بخود پاڻ کان حاصل ٿو ڪري ڪنهن ٻئي غير جي طاقت نه آهي جو وچ ۾ اچي (ڇاڙو ۽ پائين پڙهو) ع٢ يعني صفحه مبدء معاد مطبوعه مجتبائي ۾ ۽ مطبوعه مجدديه جي صفحه ۾ قادري طريقه کان سواءِ ٻين مشائخن جي شڪر گذاري تا فرمائن ع٣ ان درويش کي هيٺ لهڻ وقت پهرين وڏن (اوليائن) چشتي قدس الله تعالى اسرارهم

وازان مقام حظے وافر نصیب او گشت واز آن مشائخ عظام روحانیت حضرت خواجه قطب الدین بیش از دیگران امداد فرمود الحق ایشان در آن مقام شانِ عظیم دارند و رئیس آن مقام اند الخ۔ ؎١

هاڻي ڏسو ته ڪيترن مشائخن جي شڪرگذاري ڪيتري قدر فرمائي اٿن، جنهن ۾ مشائخ جي مقام ۾ پهتا آهن اُن نعمت جو اظهار فرمايو اٿن، ڏسو حضرات القدس للشيخ بدر الدين ص ٢٣ - ونیز می فرمودند که نزولِ من در مقام حضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره واقع شد دیدم که محمد سعید هم همراه است الخ ؎٢

معلوم ٿيو ته الله جل جلاله کين قربِ نبوة جي درجي ۾ اهڙا درجا عنايت ڪيا جو اڳ ڪنهن کي ڪونه مليا جهڙوڪ خلت، جنهن جي تحقيق فتاوی عزيزي ؎٣ جي آخر ۾ آهي ۽ محبوبيت ذاتي، طينت، قيوميت ۽ اصالت هر هڪ جو بيان مولانا ثناء الله صاحب ارشاد الطالبين ۾ ڏنو آهي، بهرحال حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه

؎١ جي مقام ۾ عبور واقع ٿيو ۽ ان مقام مان گهڻو ڀاڱو نصيب ان جو ٿيو- ۽ انهن وڏن مشائخن مان روحانيت حضرت خواجه قطب الدين جي ٻين کان وڌيڪ مدد فرمايائين حق (سچ) هي آهي ته پاڻ انهي مقام ۾ وڏو شان رکن ٿا ۽ ان مقام جا رئيس آهن-

؎٢ ۽ پڻ فرمايائون ته منهنجو پهچڻ حضرت شيخ عبد القادر جيلاني قدس سره جي مقام ۾ واقع ٿيو ڏٺم ته محمد سعيد (فرزند حضرت امام رباني) به رفيق آهي - ؎٣ جلد اول جي ڇاپي ۾ ٧ سال مولانا شاه عبد العزيز صاحب جو "در دفع اعتراضات بر بعض عبارات حضرت مجدد الف ثاني عليه الرحمة" جي تحقيق آهي ص ٢٢ مطبوعه مجتبائي-

کي "فرديت" جي مقام کان پوءِ پيا به مقام مليا آهن نه ڪي
نه اهو "عروج اخير" آهي - انهن مقامن جا نالا ۽ تحقيق
"حضرات القدس" ۽ "حديقه محموديه" ۽ ٻين ڪتابن ۾
ڏسي سگهجن - مون کي مولوي صاحب جن جو عجب ٿو لڳي ته
اها عبارت "مبدأ معاد" جي آڻي دليل پيش ڪيو ٿو اٿن ته ٿا
ڄاڻن ته جن حضرت امام رَبّاني مُجدِّدِ اَلف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ
جي افضليّت عَلَى الاِطلاَقِ ڇڏي آهي - انهن اها عبارت
ڪانه ڏني هئي ڇا؟ حالانڪ حضرت شاه غلام علي صاحب
قُدِّسَ سِرُّهٗ اها سڄي عبارت "سبع سيّاره" ۾ اوتاري آهي
جا اڳ لکجي آئي - جيڪڏهن حضرت غوث الثقلين جگر
گوشهٔ حسنين مرشدنا حضرت محي الدين جيلاني
قُدِّسَ سِرُّهٗ ڏانهن مجدّد دين جو تعصّب هجي ها ته
هوند اها عبارت اوتارين نه ها ۽ ڇپائي ڇڏين ها
جا ته فرديت جي مقام کان پوءِ الله جَلَّ جَلاَلُهٗ
کين قطب ارشاد جو رتبو عطا ڪيو آهي، جو سندن
مقامات جي ڪتابن ۾ اهو ذڪر موجود آهي - پاڻ مجدد صاحب
۽ مکتوبات شريف مکتوب نمبر ٢٦٠ ۾ "قطب ارشاد" جي
تعريف ٿا فرمائن - "قطب ارشاد ڪه جامع ڪمالات فرديت
نيز باشد بسيار عزيز الوجود است و بعد از قرون بسيار
و ازمنه بيشمار اين قسم گوهرے بظهور مي آيد و عالم ظلماني
از نور ظهور او نوراني ميگردد الخ [٢]

[٢] جلد اول حصو پنجون مطبوعه مجددي امرتسر ص ٥٩ سطر ١١

ظاهر آهي ته حضرت مجدد الف ثاني قدس سره کي جا
جا نعمت خدا ملي آهي ان جي اظهار لاءِ مامور هوا. پر
جيڪي معرفتون مثل عنايت ٽيون سي ٻي قسمهيون جن
جو تفصيل "دُرّ المعارف" ۾ آهي. هڪ قسم جهڙن لاءِ
امر ٿين نه اظهار ڪيو. اهو قسم هن مڪتوبات شريف
۾ ءِ رسالن ۾ لکيو اٿن. خاص سندن غرض اظهار
نعمت جو آهي نه هوءِ ته پاڻ پاڪي بين کان پلو ڪري ٿلجا
ڏسو اخير مکتوب علا۲۶ جلد اول. اين کماليست که

بعد از هزار سال بوجود آمده است و آخریتے است که
برنگ اولیت برآمده مگر از این جا فرموده عَلَيْهِ
وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ اَوَّلُهُمْ
خَيْرٌ اَمْ اٰخِرُهُمْ نه فرموده اَوَّلُهُمْ خَيْرٌ اَمْ
اَوْسَطُهُمْ چه مناسبت آخر را باول دیده که محل تردد است ٣

(آنڌل صه ٩٣ تان) ڪجهاڻ کهڙي) ته "قطب ارشاد" (مرتبه) فرديت جي ڪمالتن جو پڻ جامع هوندو آهي. گهوڙا لڳ جو جو هوندو آهي، گهڻن صدين ۾ ڪي شهسوار زمانن کان پوءِ هي گوهر (بي بها) ظاهر ٿيندو آهي ۽ ٿو. اونداهي دنيا هن جي نور جي ظاهر ٿيڻ کان روشن ٿي ويندي آهي. سله جلد اول حصو چوٿون مڪتوبات شريف مجدد الف ثاني مطبوعه مجددي امرتسر صه ٢٦٠ سطر ١٥
ٹله عَنْ اَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صلى الله عَلَيْهِ وسلم مَثَلُ اُمَّتِيْ مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرٰى اَوَّلُهُ خَيْرٌ اَمْ اٰخِرُهٗ رَوَاهُ التِّرْمِذِيْ مشكوة فَمَا قَالَهُ الْاِمَامُ الرَّبَّانِيْ اِشَارَةٌ اِلٰى هٰذَا الْحَدِيْثِ ١٢
ٹله هي اهو ڪمال آهي، جو هزار سال کان پوءِ وجود ۾ آيو آهي. آخر هجڙ اول هجڙ جي رنگ ۾ ٿيو آهي، شايد حضرت صلي الله عليه وسلم ان سبب ڪري فرمايو آهي "اول انهن مان پلو آهي يا انهن مان آخرين" هن طرح نه فرمايائون اول انهن مان پلو آهي يا وچ انهن مان" چو ته پوين جي پهرين سان ڪهڙي مناسبت ته ٿا ٿون جو شبهي ۾ تردد جي آهي ١٢

ودر حدیث دیگر فرموده عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلوٰةُ
وَالسَّلَامُ کہ بہترین این اُمّت اول اوست یا آخر ۱
ودرمیان آن کدر ہست (الی ان قال) اے برادر ۲
این سخن امروز بر اکثر خلائق گران ست واز انبیاءِ
اینہا در دور آمّا اگر بر سرِ انصاف بیایند (الی آن قال
مقصود ۳ از این گفتگو اظہارِ نعمت حق ہست سُبْحَانَهٗ
وترغیب طالبانِ این طریقت نہ تفضیل خود بر دیگران
معرفت خدائے جَلَّ وَعَلَا بر آنکس حرام ہست کہ
خود را از کافر فرنگ بہتر داند فکیف از اکابر دین۔

ولے چون شہ مرا برد از خاک | سزد گر بگذرانم سر ز افلاک ۴
من آن خاکم کہ ابرِ نو بہاری | کند از لطف بر من قطرہ باری ۵
اگر بر روید از تن صد زبانم | چو سوسن شکرِ لطفش کے توانم ۶

۱ قَالَ صلی اللہ علیه وسلم خیر امتي اولها وآخرها وفي وسطها الکدر رواه في نوادر الاصول للحکيم الترمذي عن ابي الدرداءِ قاله المعرب ۱۲ يعني بهترين منهنجي اُمّت جو اول ان جو آهي يا آخر ۽ ان جي وچ ۾ ميرائي آهي ۱۲ - ۲ مکتوبات شريف جلد اول حصو چوٿون مکتوب ع ۳۶ مطبوعه مجددي امرتسر ص ۹۸ سطر ۹ يعني اي ڀاءُ هي سخن اڄ گهڻن ماڻهن جي مٿان ڳرو آهي ۽ انهن جي سمجهن کان پري پري آهي پر جيڪڏهن انصاف تي اچن (ته ڳالهه تائين پهچن) تو رو آڳي تا فرمائن“ - ۳ مٿيون ساڳيو مکتوب ص ۹۹ سطر ع ۱۲ يعني مقصد هن گفتگو مان الله تعالیٰ جي نعمت جو ظاهر ڪرڻ آهي ۽ هن طريقي جي طالبن کي رغبت ڏيارڻ آهي نه پاڻ کي ٻين جي مٿان فضيلت ڏيڻ - خدا جَلَّ وَعَلَا جي معرفت ان شخص جي مٿان حرام آهي جو پاڻ کي فرنگي ڪافر کان ڀلو ڄاڻي - پوءِ دين جا اڪابر کان پاڻ کي ڀلو ڄاڻڻ وارو معرفت ڪيئن ملندي - ۴ پر جڏهن مون کي بادشاهه خاڪ کان مٿي ڪيو آهي ته جيڪڏهن پنهنجو مٿو آسمان کان مٿي ڪڍي ڇڏيان ته لائق آهي - ۱۲

ظاهر آهي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جن ولين جو ڪيترو ادب ڪيو آهي الله جَلَّ وَعَلاَ ڪين خُلق محمدي ڏنو هو ـ حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي "لَاتُخَيِّرُوْنِيْ عَلٰى مُوْسٰى"[1] ٻيو "لَاتُفَضِّلُوْا بَيْنَ الْاَنْبِيَاءِ"[2] ٽيون "مَنْ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْ يُوْنُسَ فَقَدْ كَذَبَ"[3] وغيرهم ـ اهو سڀ تواضع حضرت سرور ڪائنات صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جو هو ـ ڏسو ته! حضرت امام رباني مُجَدِّدِ الف ثاني جو تواضع ڪيتري قدر مڪتوبن ۾ لکيل آهي ـ مڪتوب ١٨٤[4] جلد ثاني ۾ آهي ته ـ

بايد دانست که پيران من ونجد ارهنمايانِ من که بتوسّلِ ايشان در اين راه چشم واکرده ام وبتوسّطِ شان از اين مقوله لب کشاده ودر طريقت سبقِ الِف وبا از ايشان گرفته ام وملکهٔ مولويّت از توجّهِ شريف شان حاصل کرده ام اگر علم دارم طفيل ايشان ست واگر[5]

(حاشيه ۾ ايندڙ صفحي تان) [1] مونکي ٻين نبين کان مٿاهون نه ڪيو ـ اهو تواضع سيکارڻ لاءِ فرمايو آهي اهو مطلب ناهي ته جيڪو فضيلت جو درجو رب تعالى عطا فرمايو آهي ان کي گهٽ ڪيو وڃي ـ [2] نبين جي وچ ۾ فضيلت نه ڪريو ـ [3] جنهن شخص چيو ته مان (رسول الله صلي الله عليه وسلم) يونس کان بهتر آهيان يعني تحقيق ڪوڙ ڳالهايائين ـ [4] مڪتوبات شريف جلد ثاني حصو ڇهون مطبوعه مجددي امرتسر ص ١٠٧ سطر ١٨ ـ [5] ڄاڻڻ گهرجي ته منهنجا پير ۽ رهنما جن جي وسيلي سان مون هن واٽ ۾ اک کولي آهي ۽ انهن جي واسطي سان هن گفتگو ۾ زبان کولي آهي ۽ طريقت ۾ الف ۽ با جو سبق مون انهن کان ورتو آهي ۽ مولويت جو ملڪو (قوة) انهن جي توجهه شريف کان حاصل ڪيو آهي جيڪڏهن باقي

معرفت ہست ہم از اثر التفات ایشان ، طریق ،
اُندراج النہایۃ فی البدایۃ" را ازین بزرگواران ،
آموختہ ام ونسبتِ انجذاب بجہتِ قیومیت از ایشان
اخذ نمودہ و بہ یک نظرِ ایشان آن دیدہ ام کہ مرد آ
در اربعین نہ بینند. و بیک کلامِ شان آن یافتہ ام
کہ دیگران در سنین نیابند سہ [1]

آنکہ بہ تبریز یافت یک نظر شمس دین ؛ طعنہ زند بر دہ ہم سخرہ کند بر چلہ
خوش گفت آنکہ گفت سہ [2]
[3] نقشبندیہ عجب قافلہ سالار انند ؛ کہ برند از رہ پنہان بحرم قافلہ را

پنهنجن مشائخن جو هيتري قدر ادب ڪيو اٿن. هي
طريقي سڳورو ي جا جيڪي آداب ۽ شڪر گذاري يون ڪيون اٿن
تن جو بيان اڳ ۾ ڪيو ويو آهي حالانڪ پاڻ اولوالعزم وليءَ هو
جيئن ارشاد الطالبين جي اڳين عبارت مان ظاهر آهي ۽ امامت
جي رتبه کان مشرف هوا ڏسو (مڪتوب جلد اول ص ٣٠١ ع ٣٦٠ مطبع مصطفائي

(ملا ڪما آن دل) علم تو ڪان انهن جي طفيل آهي ۽ جيڪي هن
[1] معرفت آهي پڻ انهن (حضراتن) جي توجه ڪان آهي ۽ طريقو
"اندراج النهاية في البداية" هنن بزرگوارن کان مون سکيو آهي
(يعني نهايت جو شروعات ۾ داخل ٿيڻ طريقي نقشبندي جي خصوصيت آهي
جيئن اصحابن سڳورن کي شروعات (اول صحبت) ۾ جيڪي حاصل ٿيو
ٻين کي نهايت ۾ حاصل نه ٿيو.) ۽ (ذڪر) قيوميت جي طرف ڇڪ انهن
(حضراتن) کان مون حاصل ڪيو ۽ انهن جي هڪ ئي نظر سان اهڙي
ڪاميابي مون ڏٺي جو ماڻهو چاليهن ۾ به نه ڏسن ۽ انهن جي ڪلام
اينتري قدر مون حاصل ڪيو، جو ٻيا سالن ۾ به حاصل نه ڪن. [2]
ان شخص، جو تبريز ۾ لڌا اٿين هڪ نظر شمس الدين جي ۽ ڏهن ئي ٽطعو
ڏهاڙي ۽ چلن ۾ مسخري ٿو ڪري - پلو چيائين جيڪي چيائين -

صاحبِ این کمالات امامِ وقت ہست و خلیفۂ روزگار [١]
اقطاب و ابدال بظلالِ مقاماتِ او خورسندند و اوتاد
و نجبا از بحارِ کمالاتِ او بقطرہ قانع، نور ہدایت و ارشاد
او در رنگِ نورِ آفتاب بے خواست او بر ہمہ کس فائض ست الخ [٢]
(ڏسو مڪتوب ٢٣٤ جلد اول مڪتوبات [٣] شريف مطبوعه
مصطفائي ص ٢٥٥) - اے فرزند این آن وقت ہست کہ در امم
سابقہ در این طور وقتیکہ پر از ظلمت ہست پیغمبر اولو العزم
مبعوث میگشت - الخ [٤]

الله جَلّ جَلَالُه حضرت امام رباني مجدد الف ثاني
قُدِّسَ سره النوراني کي حقيقت صلوٰة، حقيقت ڪعبه، ڪمالات نبوت
۽ رسالت ۽ ڪمالات اولوالعزم جي ڪان مشرف فرمايو
جناب مولانا ثناء الله صاحب پاني پتي قُدِّسَ سِرُّهُ جي ڪتاب
"اِرْشَادُ الطَّالِبِيْن" جي جوڙڻ جي علت غائي به اها آهي
ته جيڪي رتباءِ خدائي نعمتون حضرت مجدد الف ثاني قدس

(حاشيه اڳئين صفحي تان) [٣] نقشبنديه (حضرات) عجيب قافلا
جا سالار آهن، جو حرم ۾ گهڙي رستي سان قافلي کي تا رسائين
[١] مڪتوبات شريف مطبوعه مجدديه امرتسر جلد اول حصو چوٿون
ص ٩٣ سطر ٢ کان (هن عبارت ۾ صاحب (جنهن جي هن عبارت کان مٿي
ذڪر ٿيو) وقت جو امام آهي ۽ زماني جو خليفو آهي - قطب ۽ ابدال
ان جي مقامن جي پاڇي ۾ خوش آهن ۽ اوتاد ۽ نجيب ان جي ڪمالن
جي درياهن مان هڪ قطري تي قناعت ڪندڙ آهن - ان جي ارشاد
۽ هدايت جو نور سج جي نور وانگر سواءِ ارادي ان جي هر شخص تي
روشني وجهندڙ آهي - فائده:- قطب، غوث، ابدال، افراد، اوتاد
۽ نجيب اولياءَ جي قسمن مان آهن - [٣] مطبوعه مجدديه امرتسر جلد اول
حصو چوٿون ص ٢٣ سطر ١٤ - [٤] اي فرزند هي اهو وقت آهي جو اڳين
امتن ۾ هن وقت وانگر جو اوندهه سان ڀريل آهي پيغمبر اولو العزم

کي مليون جن ۾ ذهن جا سقيم عقل جا عقيم شڪ ٽار ڪن،
انهن جو رد ڏيئي سندن شان جو ثبوت پيش ڪري، هيءَ بنهه گهڻ
بها ڪتاب جوڙيائون جن جا ڪالا مبارڪ اڳ ڏنا ويا آهن.

حضرت شاه ولي الله رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ سندن شان ۾
مناقبن جي توصيف ڪان پوءِ لکي ٿو. لَا يُحِبُّهٗ اِلَّا مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَلَا
يَبْغَضُهٗ اِلَّا مُنَافِقٌ شَقِيٌّ. [1]

قاضي صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ حضرت امام رباني مجدد الفثاني
قُدِّسَ سِرُّهٗ جي ڪمالات ۽ قرب رسالت وغيره ٻين ملڪ
ڪان پوءِ لکي ٿو ص ٣٩ - (مطبوعه مجتبائي سطر ١٦)

حضرت مجدد مي فرمايند که چون اين سير بانجام رسانيدم
مشهود گشت که اگر بالفرض قدم ديگر در سير افزايد در
عدم محض خواهد افتاد. اِذْ لَيْسَ وَرَاءَهٗ اِلَّا الْعَدَمُ
الْمَحْضُ اي فرزند از اين ماجرا در توهم نافتي که اعتقاد
شکار آيد فَهُوَ سُبْحَانَهٗ بَعْدَ وَرَاءِ الْوَرَاءِ ثُمَّ
وَرَاءِ الْوَرَاءِ يعني حق تعالیٰ هنوز وراء الورا پس وراء
الوراء ست اين ورائيت نه باعتبار حجاب ست چه حجب
تمام مرتفع گشته بلکه باعتبار ثبوت عظمت و کبريا ست که [2]

(حاشيه ص ٩٨) پيدا ٿي ٿو. ٥ يعني ڪتاب ازالة الخفاء جي تصنيف
جو سبب ۽ مقصد حضرت امام رباني مجدد الف ثاني جي مرتبن ۽ درجن
جو ثبوت پيش ڪرڻ آهي. [1] سندن پرهيزگار مؤمن کان سواءِ ٻيو ڪوبه سان
محبت نه رکندو ۽ منافق بدبخت کان سواءِ ٻيو ڪوبه سان بغض نه رکندو.
[2] حضرت مجدد ڏٺائون فرمائن ٿا ته جڏهن هي سير مون پورو ڪيو، ظاهر ٿيو
ته جيڪڏهن بالفرض ٻي وک سير ۾ وڌائي ته خالص عدم ۾ پوندي
جو ته ان سير کان مٿي خالص عدم کان سواءِ ڪا شيءِ نه آهي. اي فرزند

مانع ادراک است فهو سبحانه اقرب في الوجود وابعد
في الوجدان الخ ـ

اهڙيطرح پيون عبارتون آهن - هاڻي پڙهو ته حضرت
شاهه غلام علي قدس سره جي ڳالهه جو نه پوري پئي ٿي - وقال
كُلُّ الكمالاتِ المُمكِنَةِ في الانسانِ دُونَ النُّبُوَّةِ ظَهَرَتْ
في حَضْرَةِ المُجَدِّدِ قُدِّسَ سِرُّهٗ (حدائق الورديه مطبوعه مصر) [١]
حضرت قاضي صاحب ثناء الله قدس سره ارشاد الطالبين [٢]
ص ٤١ ۾ ٿو لکي - ولايت محبوبيت صرفه که آنرا حقيقت احمديه
گويند وهمين تعين اول است فوق آن لا تعين است که در آن
سير قدمي را گنجايش نيست وترقي فوق تعين اول که
حقيقت احمدي است ممكن نيست ليكن قريب مرض موت در
آخر عمر حضرت مجدد رضي الله عنه به تبعيت وطفيل رسول
اكرم صلى الله عليه وسلم ترقي از آن جا که واقع شده بسير نظري
بودنه بسير قدمي حضرت عروة الوثقى مي فرمايند که اين معنى از
آن حضرت يعني مجدد رض در بيمان مجلس استفاده نموده الخ [٣]

(حاشيه ص ٩٩ تان آئيل) هن بيان مان مٿان وهم ۾ پوڻ ته ڪٿ ڪا رهنمائي ٿئي جو نالو آهي "هن وقت غائب آهي" شڪار ۾ اچي ويو، پوءِ هو سبحانه وتعالى عقل، ادراک ۽ سمجهه کان ٻاهر آهي ۽ پري ٿو ڪان خداوند تعالى جو ٻاهر هجڻ پري ڏي جي اعتبار سان نه آهي جو پوري ڇا ۽ پري کان ڪنهن اهي بلک وجود جي اعتبار سان آهي، خداوند تعالى جي ذات ۽ عظمت پري ڪان ڪان مانع آهي، خداوند تعالى وجود ۾ ويجهو آهي ۽ پري ۾ تمام پري آهي. [١] نبوة کان سواءِ جيڪي به ڪماليتون انسان ۾ ممڪن ٿي سگهن ٿيون، سي حضرت مجدد الف ثاني ۾ ظاهر ٿيون.
[٢] مطبوعه مجتبائي ص ٨ - ٩ - ١٠ - ١١ - ١٢
[٣] ولايت محبوبيت صرفه، جوان کي حقيقت احمديه چوندا آهن پڻ هي تعين اول آهي ان جي مٿان لا تعين آهي، جوان مقام ۾ سير ڪرڻ جي گنجائش نه آهي ترقي اول، جو حقيقت احمديه آهي ان جي مٿان ترقي ممڪن نه آهي پر حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالى عنه

هائي هن عبارت ۾ غور ڪرڻ گهرجي ته جيڪو ٻه جو ڪنهن کي منڍ مُمڪن نه هو، ان ۾ سير نظري فرمايائون مولوي صاحب جن کي ٻه گو "عروج اخير" جي لفظ ايتري تڪليف ۾ وڌو آهي شايد ڪيس گمانُ آهي ته مولانا ثناءالله قُدِّسَ سِرُّهٗ جهڙن جو ڪتاب "مبدء معاد" ڪونه ڏٺل هوندو

مولوي صاحب باوجود ڪيتري فضيلت جي، حضرت قطب الاقطاب، غوث الشيخ والشاب عارف حق آگاه مُجاهد في سبيل الله، سيّاح بحار لاهوت طيّار جوّ هاهوت قطب رحى الوجود سالڪ صراط المقصود مرڪز دائره خلت وقيّوميّت مورد فيض محبت ومحبوبيّت شمس فلڪ ولايت، نجم سماءِ هدايت، غواص لجج توحيد سيّار معارج ولايت، عنقاءِ قاف قربت، طائوس رياض محبت، مظهر برڪات يزداني، حضرت امام رباني مجدّد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ النوراني جو نالو مبارڪ بار بار ٻڌو ته ٻکي عجب جي جاءِ آهي جو مجدد سائين جي سڳورن جي خاطر مبارڪ بار بار ڦٽي ٿو۔ هي خبر ڪانه اٿس ته حضرت شاه غلام علي قادري، نقشبندي جي حضور ۾ جيڪو به حضرت امام رباني مُجدِّد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جو نامبارڪ ڪو وٺندو هو ان کي خوار ڪري پنهنجي مجلس کان لوڏائي

(حاشيه آڪمال صدتتان) کي بجائي عمر مبارڪ ۾ قريب مرض موت جي رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جي تابعداري ۾ طفيل ان مقام ڪتان جاتن في واقع في سا سير نظري انتاهي ۾ سير ڪيو مون شاخص عروج ثقو في فرمايائون ته هي فائده حضرت مجدد الف ثاني کان اهي مجلس ۾ حاصل ڪيو ويو ١٢

ڪيو نه ڏهو - سندن ملفوظات ص ٤٧ ۾ شاه رئوف احمد،
صاحب نقشبندي رئوفي جو ٿو آڻي - وايضا شخصي در مجلس شريف
حاضر شد گفت كه در مكتوبات شيخ احمد چنين نوشته است حضرت
ايشان فرمودند كه شيخ احمد كيست آن شخص گفت كه شيخ احمد
سرهندي فرمودند برو از مجلس من اين چنين بي ادبي پير من
روبروئي من مكن عرض آن شخص را از مجلس بر ساختند اهـ له

از خدا خواهيم توفيق ادب | بي ادب محروم ماند از لطف رب ٢
بي ادب تنها نه خود را داشت بد | بلكه آتش در همه آفاق زد ٣

قوله: - هاڻي ڏس ته جڏهن سيني کان پويون مقام
يعني سيني کان مٿيون مقام ولايت جو شيخ احمد سرهندي
کي حضرت غوث جي مدد کان حاصل ٿيو، ته هن ڪُوهن جو
مرشد حقيقي ۽ مرشد اصلي ٿي چُڪو پوءِ هو پنهنجي مرشد
پرهادي کان ڪاٿي وڌي سگهندو -

اقول: - مولوي صاحب جن کي ”عروج لخير“ جي لفظ وڌي
عروج تي پهچائي ڇڏيو آهي، اڳين بزرگن کي شايد عروج
جي معنيٰ جي خبر ڪانه پئي، بهرحال حضرت امام رباني مجدد
الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ النُّوْرَانِي جن فيض ڪسبي ۾ گهڻن مشائخ

له هڪ ڀيرو شخص مجلس شريف ۾ حاضر ٿيو، چيائين ته مڪتوبات شيخ احمد
جي ۾ هن طرح لکيل آهي، حضرت جن فرمايو ته شيخ احمد ڪير آهي؟ ان شخص
چيو ته شيخ احمد سرهندي- فرمايائون تون منهنجي مجلس مان نڪري
وڃ منهنجي پير جي اهڙي بي ادبي منهنجي اڳيان نه ڪر، مطلب ته
ان شخص کي مجلس مان ٻاهر ڪڍيائون -
٢ له خدا کان ادب جي توفيق ٿا گهرون بي ادب رب جي مهرباني کان نا اميد رهجي
٣ له بي ادب رڳو پاڻ کي ڇڙو ڪيائين بلڪ سڄي جهان ۾ مصيبت جي باه وڌائين

ڪان مدد وٺڻ ۾ فائدو اڙ تاءِ فيض وهبي ۾ ڪين ڪنهن جي
وسيلي جي حاجت ڪانه هي - جئين بيان ڪيو ويو - قرب نبوة
جي مقام جو مطلب اهوئي آهي ته ان ۾ وسيلي ۽ وساطت
جي حاجت نه رهندي - باقي ڪيترن مڪتوبن ۾ اهو ارشاد
فرمايو اٿن، سندن انهيءَ ارشادمان ڪن آڳاٽي جاهلن کي
وهم ٿيو ڇو ته شايد قرب نبوة مقام واري حضرت سرور
ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي وسيلي جو به احتياج ڪونه
هو نعوذ بالله انهي وهم ٽارڻ لاءِ مڪتوب ع ١٢١ [1]

جلد ثالث ۾ ٿا فرمائن - ساده لوحے از این عدم توسط طريق
كه در جذبه وغيرها گفته شده بهت استغنائے از بعثت خير البشر
عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ اگرچه نسبت به بعض
بود توهم نكند وعدم احتياجے بمتابعت وتبعيت او عَلَيْهِ
وعلى آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ گمان نبرد كه آن كفر
والحاد وزندقه است وانكار است از شريعت حقّه او صلى الله
عليه وسلم كه همه پس رو او بند وبے توسط او كمال الاخرِ نمی نمایند الخ [2]

هدية مجددية از مولنا وكيل احمد سكندر پوري
مطبوعه مجتبائي دهلي ص ١٨٧ سن ع ٣

---

[1] مڪتوبات شريف مطبوعه مجددي امر تسر حصو ناون ص ١٢١ سن ع ٢ - [2] جاڻ گهرجي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره مڪتوبات شريف خصوصاً مڪتوب ع ١٢٣ جلد ٽئين ۾ فرمايو اٿن ته وارثن جيڪي خداوند قدوس جي قرب ۾ پهچائيندڙ آهن سي ٻه آهن، هڪ وارث قرب نبوة سان تعلق رکي ۽ ٻيو "قرب ولايت" سان تعلق رکي، قرب نبوة جي وارث ۾ واسطو (وسيلو) نه آهي ۽ اهڙي طرح مڪتوبات ع ١٢١ جلد ٽئين ۾ فرمايو اٿن "وات

ظاهر آهي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره
النوراني کان حضرات چشتين، ڪبروين ۽ سهروردين جي
مشائخن جي آر واحدن کان پڻ فيض ڪسبي ۾ فائدا ورتا آهن
۽ انهن جون شڪرگذاريون ڪيون اٿن. هاڻي اُهي سڀ طريقي
وارا به اهڙا دعويٰ ڪري ٿا سگهن، حالانڪ ائين ناهي.

معلوم هجي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره
جن قادري، چشتي، سهروردي، ڪبروي، شاذلي، رفاعي
مداري، قلندري ۽ ٻين طريقن کان سواءِ طريقي نقشبندي
کان پڻ مشرف هوا. طريقي نقشبندي جي عنايت سندن مرشد
برحق خواجه باقي بالله قدس سره جي هٿان ٿي ۽ ٻين طريقن
جي عنايت پنهنجي والد بزرگوار حضرت مخدوم عبد الاحد
قدس سره کان ٿيت، ستن ورهن جي اندر علم ظاهري
۽ باطني ۽ قرآن شريف جي حفظ کان فارغ ٿيا ۽ سڀني طريقن
۾ ارشاد ڏيڻ لڳا. سندن مقامات جي ڪتابن ۾ اهو ذڪر
ڏنل آهي. هاڻي اهو فيض ڪسبي چئبو يا وهبي؟ آخر سندن
مرشد ڪامل حضرت خواجه باقي بالله قدس سره پڻ سندن
مريد ٿيو آهي. اهڙي پيشنگوئي حضرت غوث الثقلين وسيلهءِ

(آندل ص ٣٢ تان) جذبه جي ڪيفيت هن ته عشق مطلوب جي طرف
آهي ۽ عنايت الاهي طالب جي حال جي نگهبان آهي، ان ڪري واسطو (وسيلو)
کي قبول نه ٿي ڪري، يعني جذبي جي وات ۾ واسطو نه آهي" انهي سبب تنبيه
فرمائي اٿن ته "جذبه جي وات ۽ قرب نبوت جي رستن ۾ واسطو هجڻ
اٿا چيو آهي. ان مان گهٽ سمجهه وارا هي گمان نه ڪن ته حضرت خير البشر
صلي الله عليه وسلم جي بعثت جي ضرورت نه آهي، ڇو ته اهو گمان بعض
ماڻهن جي نسبت کان ٿي هجي. اهڙي طرح آنحضرت صلي الله عليه وسلم

ڪونين هيڪل نوراني پيشواءِ جن وانس حضرت محبوب سُبحاني مُحي الدين جيلاني قُدِّسَ سِرُّهُ النوراني جن ڏني آهي ته هن طرح جو هڪ مرد، حضرت سرورِ ڪائنات صلي الله عليه وسلم کان هزار ورهيه پوءِ پيدا ٿيندو، جنهن جو مرشد ۽ مريد ٿيندو، جنهن جي نور کان متقدمين ۽ متاخرين نور جو اقتباس ڪندا. ان ڪري هي منهنجو فخر تو ڏجو ۽ منهنجا سلام جنهن جو ان جو ادب ڪجو. اهو فخر تو حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهُ جو حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ کي قيوميت جي بئي سال ۾ مليو. سمورو احوال حديقه محموديه ۾ ڏسڻ گهرجي. شاه عبدالعزيز محدث دهلوي ۽ ٻين سڳورن انهي خرقه جو ثبوت ڪيو آهي. حضرت محبوب سُبحاني قُدِّسَ سِرُّهُ جي پيش گوئي وڌي آهي، جا اصل ڪتاب ۾ ڏسڻ گهرجي. انهي قسم جون پيش گويون ٻين گهڻن وليِّن به ڪيون آهن. جهڙوڪ شيخ احمد جام، حضرت عبدالقدوس گنگوهي چشتي شاه ڪمال ڪيٿلي قادري، مخدوم جهانيان، مُحي الدين ابن عربي، حضرت بوعلي قلندر، شاه سليم چشتي شيخ عبدالله علاؤالدين سهروردي ۽ شيخ نظام نارنولي وغيرهم قدس الله تعالى اَسْرَارَهُمْ. سڀني جي پيش گوئي مان سندن وڏائي ۽ ڪمالي

(ص ١٠٣ تان آندل) جي تابعداري جي محتاج نه هجڻ جو وهم ۽ گمان نه ڪيو جا اهو ڪفر ۽ الحاد ۽ بي ديني آهي ۽ انڪار آهي شريعت حقه کان. آنحضرت صلي الله عليه وسلم جا سڀ تابع آهن ۽ سواءِ واسطي ۽ وسيلي آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي ڪو به ڪمال حاصل نٿو ڪري سگهي. ١٢

جو ثبوت ملي ٿو. ”ذِ سوِ روضة القيوميه“ للشيخ محمد احسان قُدِّسَ سِرُّهُ ۽ ”جواهر العلويه“ للشيخ حضرت شاهه رئوف احمد صاحب قُدِّسَ سِرُّهُ ۽ ”حضرات القدس“ للشيخ بدر الدين سَرهندي وغيرهم مِنَ الْكُتُبِ الْمُعْتَبَرَةِ.

بهرحال حضرت مُجَدِّدِ الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ جن جهڙو ادب ۽ تواضع ڪنهن ڪان به سرزد نه ٿيو هوندو. [1]

شاهه وڪيل احمد سڪندرپوري ”هديه مُجَدِّديه“ ص ١٢٦ ۾ ٿو لکي. ”کيست که مثل حضرت مجدد رحمة الله عليه تواضع نموده باشد کيست که مثل حضرت ايشان راه انکساري وشکستگي طي نموده باشد در مکتوب دو صد وبست ودوم از جلد اول [2] فرمايد بزرگے فرموده که مريد صادق آنست که مدت بست سال کاتب شمال او چيزے نيابد که بروے نويسد واين فقير بتقصير بندوق دو چندان درحق خودمي يابد که کاتب يمين معلوم نيست که در مدت بست سال حسنه يافته که در صحيفه اعمال او درج نمايد. خدا داناست جَلَّ شانه که اين سخن را بتصنّع وتکلف نمي گويد الخ [3]

[1] مطبوعه مجتبائي سن ع ١٣ [2] مکتوبات شريف مطبوعه مُجَدِّدي امرتسر حصو چوٿون ص ٤١ سن ع ٣.

[3] ڪير آهي جو حضرت مجدد رحمة الله عليه جي مثل تواضع ڪئي هوندي. ڪير آهي جو حضرت جن جي مثل عاجزي ۽ پاڻ کي گهٽ ڀانئڻ جي راهه (منزل) پوري ڪئي هوندي. مڪتوب ع ٢٢٢ جلد اول ۾ فرمائن ٿا ته هڪ بزرگ فرمايو آهي ته مريد سچو اهو آهي جو ويهن سالن جي مدت ۾ کاٻي پاسي وارو ملائڪ لکڻ لاءِ ڪا شيءِ (گناه) نه لهي جو انهي عمل نامي ۾ لکي. ۽ هي فقير پر تقصير ذوق ۾ ٻيڻ پاڻ ۾ (هي حال) ٿو لهي جو سڄي پاسي وارو لکندڙ ملائڪ معلوم نه آهي جو ويهن سالن جي مدت ۾ نيڪي لڌي هجي جو متعلقي

پاڻ باوجود سندن مرشد جي مريد ٿيڻ جي حضرت خواجه خواجگان قطب الزمان مُحي الدين بيرنگ باقي بالله قُدِّسَ سِرُّهٗ جو ايترو ادب ڪندا هوا جو عقل حيران آهي.

ظاهر آهي ته حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جا چار مرشد هوا - حضرت حمّاد دباس، شيخ ابوالوفاء، سندن والد بزرگوار، سيّد ابو صالح ۽ شيخ ابو سعيد مخزومي قَدَّسَ اللهُ تعالىٰ اسرارهم، پر جڏهن مٿن فيض وهبي جي بالوت ٿئي، ڪا ٿون ڪنهن پڇيو ته اوهانجو مرشد ڪير آهي؟ فرمايائون ته اڳ شيخ حماد دباس قُدِّسَ سِرُّهٗ هو، هاڻي دريا، نبوت ۽ درياءِ فتوت مان ٿو پيان. معلوم ٿيو ته پوءِ ڪين وسيلي جي حاجت ڪانه رهي حالانڪ فائدا ۽ فيض گهڻن مشائخن قَدَّسَ اللهُ تعالىٰ اسرارهم کان پنهنجي ورتا هوائون - جيئن ته فرزند ارشد کي ارشاد ٿو ڪري فرمايو اٿن ته "كُنْتُ لَا أَهَابُ مِنْ كَلَامِ الشُّيُوخِ وَقَطَاطِنِهِمْ بَلْ كُنْتُ أَخْرَسَ وَأَعْمَىٰ وَأَنْتَ لَا تَصْبِرُ عَلَىٰ كَلَامِهِمْ وَتُرِيْدُ تُفْلِحَ كَلَّا - [1]

(تحفة الصوفية ص۱۱ مطبوعه مجتبائي)

---

[1] (ص۱۰۶ تان اڳتي) عقل نامهه ۾ داخل ڪري - خدا جا ٻانها! آهي جلّ شانهٗ جو هن سخن کي تصنّع ۽ تڪلف سان ٿو جوڙي ته آئون نه عقل ۽ هوش مشائخن جي ڳالهائڻ ۽ انهن جي سختي کان ٻڌڪ (انهن جي اڳيان) گونگو هوندو هوس ۽ نابين، حالانڪ تون انهن جي ڳالهائڻ تي صبر نٿو ڪرين ۽ تون چاهين ٿو ته انهن کان آزاد ڪيو وڃي خبردار!

هاڻي اوهان صاحبن جو ڪُلّي قاعدو ڪجهي پيو ته "مرشد کان مريد وڌي ويندو ڇا؟" حالانڪ حضرت غَوْثُ الثَّقَلَيْنِ قُدِّسَ سِرُّهٗ پڻ پهچي مرشد کان وڌي ويا، انهيءَ ۾ ڪا مُمَانعَتْ شرعي ناهي جئين اڳ ڪيترين عبارتن ۾ ذڪر آهن۔ حضرت قاضي صاحب قُدِّسَ سِرُّهٗ "اِرْشَادُ الطَّالِبِيْنَ" (مطبوعه مجتبائي ص ۱۳ سطر ۱۲) ۾ تو آيو: گاه باشد اجتبا وجذب مطلق مريد را دست دهد وپير را دست نداده باشد پس در اين صورت مريد از پير افضل شود۔ مراد رومي از شيخ تاج الدين روايت کرده که گفت که گاه باشد که حق تعالیٰ جذب کند بنده را بسوئي خود بيهج استادے را بروي نگزارد[له]

بهرحال جيڪڏهن هر طريقي وارو پنهنجي مُرَبّي کي پيني کان اَفْضَلُ ڄاڻي ته انهيءَ ۾ منع شرعي ڪانهي۔ هاڻي جن جي افضليت نص ۾ آهي انهن کان جيڪڏهن اَفْضَل چيا ٿين ته بيشڪ گمراهي آهي۔ انهي مسئلي ۾ سڀني صوفين مُحَقِّقِيْن جو اتفاق آهي۔ حضرت امام رَبَّانِيْ مُجَدِّدِ اَلْفِ ثَانِيْ قُدِّسَ سِرُّهٗ "مبدأ ومعاد" ۾ ارشاد فرمايو:

له ڪڏهن ايئن به ٿيندو آهي ته مطلق پسند ڪيل ڪشش (خداوندي)، مريد جي مددگار ٿئي ۽ پيران کي مدد ڏنل نه هجي، پوءِ هن صورت ۾ مريد پير کان وڌيڪ پلو ٿيندو آهي۔ مراد رومي شيخ تاج الدين کان روايت ڪئي آهي ته شيخ تاج الدين چيو ته ڪڏهن ائين به ٿيندو آهي ته الله تعالیٰ ٻانهي کي پنهنجي طرف ڪشش ڪندو آهي، ڪنهن استاد کي انهي مٿان مقرر نه ڪندو آهي (جيا ٿي تائين پڙهو)

باید دانست کہ اعتقادِ مُرید بافضلیّتِ پیر و اکملیّتِ او از ثمراتِ محبّت ہست و از نتائج مناسبت کہ سببِ افادہ و استفادہ ہست آنکہ باید کہ پیر را بر جماعۃ کہ فضل آنہا در شرع مقرر ہست فضل نہ نہد کہ موجبِ افراط ہست در محبت و آن مذموم ہست شیعہ را خرابے از افراطِ محبتِ اہلبیت آمدہ و نصارا رائے از افراطِ محبت حضرت عیسیٰ را علیٰ نبیّنا و علیہ الصّلوٰۃ وَالسَّلَامُ ابن اللہ خواندہ اند و در خسارت اَبَدی ماندہ لیکن اگر پیر را سوائے اینہا فضل دہد مجوّزست بلکہ در طریقت واجب۔ و این فضل دادن نہ باختیارِ مرید ہست بلکہ اگر مرید مستعد ہست بے اختیار در وے این اعتقاد پیدا میگردد و بوسیلہ آن کمالات پیر را اکتساب می فرماید اگر این فضل دادن باختیار مرید باشد و بتکلف [1] پیدا کند مجوّز نباشد و نتیجہ نہ بخشد ۔ (مبدأ و معاد مجددی مطبوعہ ص ۵۵)

[1] ڄاڻڻ گهرجي تہ مريد جو اعتقاد پنهنجي پير ۾ ٻين کان ٻيءَ کامل هجڻ جو محبت جي فائدن ۽ مناسب نتيجن کان آهي جو سبب فائدہ ڏيڻ ۽ فائدہ وٺڻ جو آهي پر گهرجي تہ پنهنجي پير کي انهن اوليائن جي جماعت جي مٿان جن جي فضيلت شريعت ۾ ثابت آهي فضيلت نہ ڏئي ، جو اهو سبب آ ۽ ياد کي محبت جو آهي ۽ اهو خراب آهي - شيعن کي خرابي اهلبيت جي محبت حد کان وڌيک هجڻ کري آهي ۽ نصارن کي حضرت عيسيٰ علىٰ نبينا و عليہ الصلوٰۃ والسلام سان محبت حد کان وڌيک رکڻ کري خرابي حاصل ٿي آهي - اللہ تعالىٰ جو پٽ سڏيو اٿن ۽ هميشہ نقصان ۾ رهجي ويا - پر جيڪڏهن سواءِ انهن اوليائن جي جماعت جي پنهنجي پير کي ٻين جي مٿان فضيلت ڏئي تہ جائز آهي بلڪ طريقت ۾ واجب ، ۽ هي فضيلت ڏيڻ مريد جي اختيار سان نہ آهي بلڪ جيڪڏهن مريد تيار (ڪامل) آهي تہ بي اختيار هن ۾ هي اعتقاد پيدا ٿي ويندو آهي ۽ انهن اعتقاد جي وسيلي سان پير جو ن

قوله: - ”مولوي نظر محمد صاحب بضوء عبارتن شيخ احمد سرهندي جي تي فريب ڪاڌو آهي جو ڪن جاين تي هُن اهڙو لکيو آهي ته شيخ عبدالقادر جيلاني جو قدم فقط ان وقت جي وليّن جي ڳچين تي هو نه ته ...“

اقول: - مولوي صاحب جن جو عجب تو لڳي ته ڪيترو افتراءُ حضرت امام ربّاني مجدد الف ثاني قدس سرّه تي ٻڌي واتس سند سان گمان آهي ته اهو قول حضرت شهباز لامڪاني خورشيد چرخ عرفاني حضرت امام ربّاني مجدد منور الف ثاني قدس سرّه النوري جنهن پنهنجي دليل لکيو آهي، نٿو چائي ته حضرت مجدد قدس سرّه بين ڪان نقل ورتو آهي - معلوم ٿو ٿئي ته مولوي صاحب جن اهو مڪتوب شريف ڪونه ڏٺو آهي جنهن جا ٻه دليل آهن، هڪ ته لکيو اٿس ته حضرت مجدد الف ثاني قدس سرّه جي بعضي عبارتن تي مولوي نظر محمد فريب ڪاڌو آهي حالانڪ بين جون عبارتون پٺ اهڙي طرح آهن، ٻيو ته لکيو اٿس ته ڪن جاين تي ”الخ حالانڪ اهو ڳو هڪ مڪتوب ع ۲۹۳ جلد اول ۾ تصريح سان ثابت آهي ٻيءَ جاءِ تي اهڙي تصريح ڪانهي -

(ص ع ۱۰ تان آندل) ڪمالتون حاصل ٿو فرمائي جيڪو پنهنجي پير کي فضيلت ڏيڻ مريدن جي اختيار سان هجي ۽ پاڻ ۾ نه ورمس سان بين اڪي جائز نه هجي ۽ نتيجو نه بخشي - له مڪتوبات شريف مطبوعه مجددي امرتسر حصو پنجون ص ۱۱۲ سن ع ۱۲۱

هاڻي معلوم ڪرڻ گهرجي ته حضرت مُجَدِّدالف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جن صاحب "عوارف المعارف" يعني شيخ شهاب سهروردي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو قول آندو آهي، جو شيخ ابوالنجيب سهروردي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو مريد آهي ته قول "قَدَمِي عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ" جوان قسم مان آهي جو ڪن ايت دشي دعات ۽ احوال ۾ سڪر جي حالت اندر مشائخن کان سرزد ٿيندو آهي ۽ "نفحات"[1] ۾ شيخ حماد دبّاس قُدِّسَ سِرُّهٗ کان، جو حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي مرشدن مان آهي نقل ڪيو اٿس ته اُن بطريق فراست جي فرمايو "اين عجمي[2] را قدمے ست ڪه در وقت وے برگردنِ همه اوليا خواهد بود و هر آئينه مامور شود بآنکه گويد "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ"[3] - آخر ۾ عبارت آندي اٿن:

بهر تقدير حضرت شيخ دراين ڪلام محق اند اين ڪلام خواه از بقاياے سڪر از ايشان سرزده باشد و خواه مامور باشند باظهار اين ڪلام - قدم ايشان برگردنهاے جميع اوليا آن وقت بوده ست و جميع اولياء آن وقت زير قدم ايشان بوده اند[4] ـه

---

[1] "نفحات الانس" مطبوعه نولڪشور صفحه ۵۰۷ ۾ حضرت مولانا جامي رحمة الله عليه اهو نقل ڪيو آهي۔

[2] هن عجمي جو پهنجي وقت جي سڀني اوليائن جي ڳچين تي قدم هوندو ۽ تحقيق امر ڪيل ٿيندو، جو هيئن چوي "منهنجو قدم هي ڪُل ولي الله جي ڪنڌ تي آهي۔

[3] هي عبارت حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جن سائين مڪتوب ۲۹۳ جلد اول مڪتوبات شريف مطبوعه مجدديه امرتسر صفحه ۱۱۰ ۾ ذڪر فرمائي آهي.

[4] بهر حال حضرت شيخ (سيدنا عبدالقادر جيلاني قدس سره)

لیکن باید دانست کہ این حکم مخصوص باولیائے آن وقت
ہست اولیاء ما تقدم وما تأخر ازاین حکم خارج اند چنانکہ از
کلام شیخ حمّاد مفہوم می شود کہ قدم او در وقت وے برگردن
ہمہ اولیا خواہد بود ونیز غوثے کہ در بغداد بودہ ہست وحضرت
شیخ عبدالقادر وابن سقا عبداللہ بزیارت او رفتہ بودند
آن غوث بطریق فراست در حق شیخ گفتہ کہ می بینم ترا در
بغداد کہ بمنبر برآمدہ ومیگوئی "قَدَمِیْ ھٰذِہٖ عَلٰی رَقَبَۃِ
کُلِّ وَلِیِّ اللہِ" ومی بینم اولیاء وقت ترا کہ ہمہ گردنہائے
خود را پست کردہ اند اجلال واکرام ترا۔ از کلام این بزرگ
نیز مفہوم می شود کہ آن حکم مخصوص باولیاء آن وقت
بودہ ہست در این وقت نیز اگر کسے را حضرت حق سبحانہ
وتعالیٰ چشم بینا عطا فرماید بیند. الیٰ آن قال لہ

(آنک لی ص ۱۱۱ تائین) هن ڪلام ۾ حق بجانب آهن برابر شرح جي
حالت ۾ ڪائون ظاهر ٿيو ٿي (اهو مسلڪ صاحب عوارف المعارف
جو آهي ۽ برابر امر ڪيو هجي هن ڪلام جي ظاهر ڪرڻ لاءِ (اهو
مسلڪ شيخ حماد ڊباس جو آهي) سندن قدم سندن وقت جي اوليائن
جي ڪنڌن تي هيو آهي. سندن وقت جا مڙئي اوليا سندن
قدم جي هيٺان هيا آهن. لہ پر جائز گهرجي ته هي حڪم
(حضرت سيدنا شيخ عبدالقادر جيلاني قدس سرهٗ جو قدم سڀني
اوليائن جي ڪنڌ تي هجڻ جو) سندن وقت جي اوليائن سان خاص
آهي سندن زمانن کان اڳ ۽ پوءِ جا اولياءِ هن حڪم کان خارج
آهن جهڙي طرح شيخ حماد جي ڪلام کان سمجهه ۾ ٿو اچي ته سندن
قدم سندن وقت جي سڀني اوليائن جي ڪنڌ تي هوندو. ۽ پڻ
هڪ "غوث" جو بغداد ۾ هيو آهي. حضرت شيخ عبدالقادر ۽ ابن
سقا عبدالله ان غوث جي زيارت لاءِ ويا هوا. ان غوث دانائي (دل
جي بصيرت) سان شيخ (عبدالقادر جيلاني قدس سرهٗ) جي حق ۾ فرمايو ته
"آئون ڏسان ٿو ته توکي بغداد ۾ جو منبر تي چڙهي چوين ٿو "منهنجو

واین حکم تجاوز بغیر اولیاءِ آن وقت نکرده ست درّ اولیا
با تقدم این حکم چگونه مجوّز بود که شامل اصحاب کرام ست
که بیقین از حضرت شیخ افضل اند و در تاخر نیز چگونه
ممشی باشد که شامل حضرت مهدی ست که آن سرور
عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بقدوم او بشارت
داده ست و امّت را بوجود او مبشر ساخته و او را خلیفة
الله فرموده و همچنین اصحاب حضرت عیسٰی عَلٰی نَبِیِّنَا
وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ که از انبیاء اولوالعزم
ست از سابقان اند و بواسطهٔ متابعتِ این شریعت
ملحق به اصحاب خاتم الرسل اند عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ از بزرگی متاخران این امت تواند بود

(ص ۱۱۲ تان آندل) قديم هي، سيڪهن ولي الله جي ڪنن تي
رکيو هي، ۽ اٿون ڏسان تو تهنجي وقت جا اولياءِ سيئي پهنجن ڪنڌن
تهنجي بزرگيءَ ۽ عزت واسطي هيٺ ڪيو آهي - هن بزرگ
(غوث) جي ڪلام مان پڻ سمجهڻ ۾ ٿو اچي ته اهو حڪم مخصوص
سندن وقت جي اولياءَ سان آهي، هن وقت ۾ لي جيڪو هن
الله سبحانه وتعالیٰ اڳ ڏسند ۽ (هن وقت به) ڪنهن کي عطا
ڪري ڏهاڻي ته ڏسي سگهي ٿو جهڙي طرح ان غوث ڏنو هو ان وقت
اولياءَ جي ڪنڌن کي هيٺان ڪئين م ان جي (حضرت شيخ عبدالقادر قدس سرهٗ) اهو
اهو حڪم (يعني حضرت محبوب سبحاني جو وقت جي اولياءَ جي ڪنڌ
مٿان قدم) سندن وقت جي اولياءَ کان تجاوز ڪري ڪنهن
ٻئي وقت جي اولياءَ تي نه پهتو آهي - ۽ هي حڪم ڪهڙي طرح
جائز هجي جو اصحابن سڳورن سان شامل ٿئي جو يقين
سان (اصحاب سڳورا) حضرت شيخ (سيدنا عبدالقادر جيلاني قدس سره)
کان وڌا آهن ۽ سندن پوين اولياءَ ۾ ڪهڙي طرح هي حڪم جاري
هجي جو شامل حضرت مهدي ۾ به ٿئي ٿو - آنحضرت صلي الله عليه وسلم
حضرت مهدي جي تشريف آوري جي بشارت ڏني آهي ۽ پنهنجي امت
کي سندس آمد کان خوشخبري ڏني ڪيو آهي ۽ کين خليفة الله

کہ آن سرور فرمودہ باشد علیہ وَعَلٰی اٰلِہٖ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ لَا یُدْرٰی اَوَّلُھُمْ خَیْرٌ اَمْ اٰخِرُھُمْ۔ بالجملہ حضرت شیخ عبد القادر را در ولایت شان عظیم ست و درجۂ علیا ست ولایتِ خاصۂ محمدیّہ را علیٰ صاحبہا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ از راہ سرّ بنقطۂ آخر رسانیدہ ست و سر حلقۂ آن دائرہ گشتہ ازین جا کسے توہّم نکند کہ چون شیخ سر حلقۂ دائرہ ولایت محمدیّہ بود باید کہ از ہمہ اولیا افضل باشد چہ ولایتِ محمدی فوق جمیع ولایاتِ انبیاء ست علیٰ نبیّنا وَعَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ زیرا کہ گوئیم سر حلقۂ ولایت محمدی ست کہ از راہ سرّ حاصل گشتہ ست چنانکہ گذشت نہ سر حلقۂ مطلق آن ولایت تا افضلیّت لازم آید

(ص ١١٣ مکتوبات آندل) فرمايو آهي ۽ پڻ اهڙي طرح صحبت جي حضرت عيسيٰ علىٰ نبينا وعليه الصّلوٰة والسلام جا (جو حضرت عيسيٰ اولوالعزم نبين مان آهي) سابقين مان آهن، ۽ هن شريعت جي تابعداري جي واسطي سان حضرت خاتم الرسل صلى الله عليه وسلم جي اصحابن سان لاحق آهن- هن امت جي پوين اوليائن جي بزرگي سبب ئي سگهي ٿو ته رسول الله آن حضرت صلى الله عليه وسلم فرمايو هجي ته "نه ٿو ڄاتو وڃي اول اهن جو ڀلو آهي يا آخر اهن جو- حاصل ڪلام حضرت شيخ عبد القادر جي ولايت ۾ وڏو شان ۽ بلند درجو آهي ۽ پاڻ ولايت خاصه محمديه على صاحبها الصّلوٰة والسلام والتحية کي لطيفه سري جي راهه کان آخري نقطه تائين پهچايو آهي ۽ ان دائره جا پيشوا آهن- هن بيان مان ڪوئي شخص وهم نه ڪري ته جڏهن شيخ سيدنا عبد القادر جيلاني ولايت محمدي جي دائره جو پيشوا هجي جڳائي ته سڀني اوليائن کان افضل هجي ڇو ته ولايت محمدي سڀني نبين جي ولايت کان مٿي آهي (على نبينا وعليهم الصّلوٰة والتحيات) ڇا ڪاڻ ته (وهم جي دفع ڪرڻ لاءِ) چئون ٿا

لهٔ يا آنکہ گوئيم سرِ حلقۂ مطلق ولايت محمديّہ بودن مستلزم
افضليّت نيست زيرا کہ تواند بود کہ ديگرے در کمالات
نبوّت محمديّہ بطريقِ تبعيّت و وراثت پيش قدم بود و
افضليّت از راهِ آن کمالات او را ثابت باشد. الخ
"کمالات نبوّة" جو درجو، جو حضرت مجدّد الف ثاني
قُدِّسَ سِرُّهٗ کي مليو انجي تحقيق بيان ڪئي وئي آهي-

هاڻي معلوم فرمائڻ گهرجي ته قول حضرت غوث
الثقلين ڪريم الطّرفين قُدِّسَ سِرُّهٗ يعني "قدمي هٰذهٖ
علىٰ رقبة کلِّ وليّ الله" جي ۾ گهڻا مذهب آهن
هڪڙن جو مسلک آهي ته پاڻ حالت صحو جي ۾ بامتثال
(پيروي) امر الٰهي تحديث بنعمة الله فرمايو اٿن- ٻين
جو مسلک هي آهي ته حالت سڪر جي ۾ فرمايو اٿن،

(ص ۱۱۴ تان آندل) (ته حضرت شيخ "سيّدنا عبد القادر جيلاني
قدس سره" ولايت محمّدي جا پيشوا آهن جو ڪيترا (اها
ولايت) لطيفه سِرّي جي راه کان حاصل ٿي آهي جيئن ته
(مٿي بيان) ڪئي ويو ته پيشوا مطلق هُن ولايت جا آهن
تان افضليت (سڀني اولياءَ کان) لازم اچي-
لهٔ يا ائين ٿا چئون ته پيشوا مطلق ولايت محمدي جي هجڻ
مان (سندن) افضليت (انبياءِ ۽ ٻين اولياءَ تي) لازم نٿي
اچي، ڇو ته ٿي سگهي ٿو ته ڪو ٻيو ڪمالات نبوّة محمّديه ۾،
تابعداري ۽ وراثت جي طريقه سان پيش قدمي حاصل ڪيل هجي
۽ انهي ڪمالات جي سبب فضيلت ثابت هجي (عاشي
تائين مڪتوب پڙهو) لهٔ ڄاڻڻ گهرجي ته صحو ۽ سڪر اولياءَ
جي مختلف حالتن کي چوندا آهن، صحو ان حالت کي چوندا
آهن جو خداوند تعاليٰ جي محبت جي مستي، جذبو ۽ جوش جو
اثر طبيعت ۾ قولاً ۽ فعلاً ظاهر نه هجي ۽ سڪر ان حالت کي چوندا
آهن جو صحو جي حالت جي برعڪس هجي لهٔ يعني الله تعاليٰ

اهو مسلڪ حضرت شيخ شهاب الدين سهروردي جو آهي.

ٿيون نه حالت سڪر جي ۾ بامتثالِ امرِ الٰهي فرمايو اٿن اهو مسلڪ حضرت امام يافعي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو آهي اهو مسلڪ حضرت امام يافعي "نشر المحاسن" ۽ "خلاصة المفاخر في انتخاب مناقب الشيخ عبد القادر" ۽ تاريخ "مرآة الجنان" ۾ آندو آهي، عبارت "نشر المحاسن" جي جنسه ڪتاب "هديه مجدديه" جي ص ٢٩٩ مطبوعه مجتبائي ۾ موجود آهي. "خزينة الاصفياء"[1] مان معلوم ٿو ٿئي ته حضرت امام يافعي قُدِّسَ سِرُّهٗ دربارِ غوثيه جي مريدن کان مُشَرَّف آهي. حضرت شاه غلام علي محدث دهلوي قُدِّسَ سِرُّهٗ پڻ "ايضاح الطريقة" جي آخر ۾ اهو مسلڪ ورتو آهي. دارا شڪوه قادري جي مرشد مڪرم حضرت خواجه ميان مير قادري قُدِّسَ سِرُّهٗ جو به اهو مسلڪ آهي، دارا شڪوه انهي قول کي "حسنات العارفين" ۾ شطحيات ۾ داخل ڪيو آهي، شطح ان ڪلام کي چئبو آهي جو سڪر جي حالت ۾ مشائخن کان سرزد ٿئي، جنهن جي محقق تاويل کان سواءِ نه ٺهي. عبارت جنسه هي آهي.

(ص ١١٥ تان آندل) جي امر جي پيروي ڪرڻ لاءِ الله تعالیٰ جي نعمت کي بيان فرمايو اٿن، جهڙيءَ طرح قرآن شريف ۾ آنحضرت صلي الله عليه وسلم لاءِ ارشاد جي وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (پنهنجي رب جي نعمت جو بيان ڪندو ره)

[1] جلد اول ص ١١٤ مطبوعه نولڪشور سنه ٨

وهم آن حضرت فرموده "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ" یعنی این قدم من بر دوش جمیع اولیاء خدا است[1] این شطح بس عظیم است پیر من حضرت شیخ میر قدس سرّہ می فرمودند که مراد از قدم طریقه است و به تحقیق طریقه شیخ عبد القادر رضی الله تعالیٰ عنه بالائی همه طریق است صفحه ۱۷۰ مطبوعه مجتبائی دهلی۔

هكڙن جو مسلڪ آهي ته "قدم" اُن وقت جي دلين تي هو جن مان هڪ حضرت شيخ عبد الحق محدث دهلوي قدس سره آهي جو شرح "فتوح الغيب" مقاله ۽ ۾ اخير ۾ هي عبارت ڏئي آهي: بدانکه آنحضرت باصل از دیار عجم است[2] و هم در عنفوان شباب به پدر رفتگی صدق طلب به بغداد رفته و علوم ظاهر و باطن تحصیل نموده و در تعبیر و تقریر بذو اللسانین و ذو البیانین ملقب گشته بر تمامی اهل آن دیار فائق آمده و مجمع و ملاحت مکتب و مورث صید دلها شیران مملکت عرب کرده و تمامی آن دیار را بسلطان ولایت خود تسخیر نموده قدم بر گردن اولیاء وقت نهاد الخ۔

---

[1] يعني حضرت محبوب سبحاني شيخ عبد القادر جيلاني قدس سره فرمايو آهي "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ" يعني هي قدم منهنجو سڀني اولياءُ خدا جي ڪنڌ تي آهي، هي شطح تمام وڏو آهي ـ پير منهنجي حضرت ميان مير قدس سره فرمايا ٿون ته قدم مان مراد طريقو آهي ۽ تحقيق طريقو شيخ عبد القادر رضي الله تعالىٰ عنه جو سڀني طريقن جي مٿان آهي ١٢

[2] يعني ڄاڻ گهرجي ته حضرت محبوب سبحاني شيخ عبد القادر جيلاني قدس سره عجم (غير عرب) جي ملڪ جا آهن، پڻ اوائل جواني ۾ سچائي جي طلب جي رهبري سان بغداد ۾ ديني علم ظاهري

هن عبارت کان پوءِ حضرت شاه ابوالمعالي قادري قدس سره جو حوالو آندو اٿس ص ۱۳ مطبوعه نولڪشور (سن ع۱۱) مقالهه چوٿين جي آخير ۾ حضرت محبوب سبحاني قدس سره جن پاڻ سان مخاطب ٿي پنهنجو قطب هجڻ ثابت ڪيو آهي جنهن ۾ هي جملا آهن. وَاِلَيْكَ تَصِيْرُ الْاَبْدَالُ[1]

وَبِكَ تَنْكَشِفُ الْكُرُوْبُ وَبِكَ تُسْقَى الْغُيُوْثُ
وَبِكَ تُنْبِتُ الزُّرُوْعُ وَبِكَ تُدْفَعُ الْبَلَايَا وَ
الْمِحَنُ عِنْدَ الْخَاصِّ وَالْعَامِّ اِلَخ

ظاهر آهي ته هنن وسيلن سان پوکون اپائڻ ۽ خلق کان بلائون ٽارڻ اهي سڀ ڪم الله جل جلاله جي حوالي آهن جي اهو (الله تعاليٰ) قطب کي عطا ڪري ٿو.

حضرت شاه عبدالحق محدث دهلوي قدس سره انهي عبارت جي ڇا ٿي[2] آڻي ٿو ته:-

(ص ۹ تان آندل) ۽ باطني حاصل ڪيا هئائون. بيان ۽ تقرير ۾ "ذو اللسانين" ۽ "ذو البيانين" جي لقب سان مشهور ٿيا (يعني علم ظاهري ۽ علم باطني جي بيان ڪري سندن لقب "صاحب بن بيان جو" ۽ "صاحب بن زبانن جو" ٿي ويو) فضيلت ۾ ان ملڪ جي سڀني ماڻهن تي غالب اچي ويا ۽ پنهنجي سُهڻي ۽ ۽ نمڪين تقرير جي ڪري سان مملڪت عرب جي شهرن کي شڪار ڪري ڇڏيائون ۽ سڀني ان ملڪ جي ماڻهن کي پنهنجي ولايت جي غلبه سان مطيع ڪيائون ۽ پنهنجي وقت جي اوليائن جي ڪنڌن تي قدم رکيائون. الله ۽ ٻوڙ آهن تا پيش ٿين ابدال ۽ تنهنجي برڪت سان غم وڃن ٿا ۽ تنهنجي برڪت سان مينهن ٿا وسايا وڃن ۽ تنهنجي برڪت سان پوکون ڄمايون ٿيون وڃن ۽ تنهنجي برڪت سان خاص ۽ عام جي مٿان مصيبتون ٿا ٽاريون وڃن

[2] شرح فتوح الغيب مقاله چوٿون مطبوعه نولڪشور لکنو ص ۲۵ سن ع۱

له وبحقیقت وی رضی الله عنه این همه احوال ومقامات بدایات ونهایات خود فرموده است واولیا واقطاب امت را در هر وقت وزمان نیز می باشد وخواننده این کلمات را متوجه بجناب ولایت اوست دراینجا ذوقی دیگر است که خطاب ها را همه راجع بجناب وی سازد ومدح وثنای ذات شریف وی تصور می کند وداد عشق ومحبت واستمداد واستعانت میدهد. بیت

هر خامه که بر صفحهٔ هستی رانند ∴ عاشق همه زان صفات جانان خوانند
هر جا که سخن ز حسن وخوبی گذرد ∴ مجنون همه را صفات لیلی داند

ٻيو انهي مسلڪ ۾ جناب زبدة العارفين سراج مشتاقان غوثيه، فخر عاشقان دربار قادريه شاه سيد خير الدين ابو المعالي قادري، ڪرماني، لاهوري ابن سيد رحمت الله بن سيد فتح الله (قدس سرهم) آهي -

مفتي غلام سرور چشتي قُدِّسَ سِرُّهٗ خزينة الاصفياءِ ۾ ته آءِ ته حضرت شاه ابو المعالي قُدِّسَ سِرُّهٗ جي آڏو ڪرامت اها هوءِ ته جيڪو سندن دست حق پرست تي بيعت ڪندو

له: حقيقت ۾ انهي (حضرت غوث الاعظم) رضي الله عنه اوّل ۽ آخر پنهنجي احوالن ۽ درجن جو بيان فرمايو آهي، حالانڪ اُمت جي اوليائن ۽ قطبن کي هر وقت ۽ زماني ۾ پڻ (ڪشف) ٿو ٿئي ۽ هنن ڪلمن (مٿي ذڪر ٿيلن) جي پڙهندڙ کي توجهه انجي بارگاهه ولايت ڏانهن آهي. هت هڪ ٻيو ذوق آهي ته (مٿين ڪلمن ذڪر ٿيلن ۾) خطابن کي پڙهندڙ رجوع ان درگاهه ڏانهن ڪري ۽ مدح ۽ تعريف ۾ ان ذات شريف جو تصور ڪري. عشق ۽ محبت جو انصاف مدد (غيبي) تو ڏئي. "جنهن به زندگي جي صفحي تي قلم هلايا آهن (جو ٿيو ڪارنامو ڪيائين) عاشق انهي سڀ کي ڪارناما کي پنهنجي معشوق جو سڏ ايائين" "جنهن به سخن حسن ۽ نيڪي جو ڏڪايو، مجنون سڀني صفتن ليلى جون ڄاڻي."

هو بجي سنڌ ۾ درگاهن جو مرتبو ٿيندو ۽ هو انهيءَ ڪري جناب حضرت محبوب سُبحاني شيخ عبدالقادر جيلاني جي زيارت کان مُشرّف ٿيندو ۽ هو حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي حڪم موجب ڪتاب "تحفة القادريه" جو ترجمو ڪيو. (خزينة الاصفيا جلد اول مطبوعه نولڪشور ص ١٥)

صاحب ڪتاب "تحفة القادريه" باب چوڏهين ۾ هيئن لکي ٿو. شيخ ابو محمد سنڪي کان نقل آهي ته هڪ ڏينهن ابوبڪر بن هوارا رضي الله تعالیٰ عنه جي مجلس ۾ وليُن جو احوال ٿي هليو ۽ ڳالهين جي وچ ۾ چيائين ته هڪ عجمي عالي منزلت عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ النَّاسِ عراق ۾ ظاهر ٿيندو ان جو نالو شيخ عبدالقادر آهي ۽ رهائش بغداد ۾ هوندي هو چوندو ته "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللهِ" ۽ اهو پنهنجي زمانه ۾ فرد ۽ پنهنجي وقت جو آهي. ٻي اهڙي نموني جو نقل شيخ بقا ابوالمظفر ابراهيم جي روايت سان آندو اٿس ٻي هڪ نقل وچ ۾ آئي لکي ٿو ته شيخ ابو عمر ابن موسیٰ ابن هاشم کان روايت آهي ته هڪ ڏينهن شيخ عقيل منبجي کان پڇيائون ته هاڻي هن زمانه جو قطب ڪير آهي؟ جواب ۾ چيائين ته هن وقت هو مخفي آهي ۽ ڪيس وليُن ڪانسواءِ ڪوبه نٿو سڃاڻي. بغداد ۾ عراق جي طرف سيد نوجوان عجمي ڪلام ڪندو. ان جون ڪرامتون خاص ۽ عام تائين پهچنديون ۽ چوندو "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللهِ"

مرتبي وٽي پهچا گردن ان وقت جهڪائيندا جي آئون ان وقت هجا هاته هوند. ۽ هن جو ڪنڌ ان جي گردن کان هڻ نقل ڪان پوءِ آئي تو ته روايت آهي، شيخ نجيب الدين سهروردي کان ته آئون شيخ حماد دباس جي خدمت ۾ هوس الخ ـــ سهي روايت اُها آهي جا حضرت امام رباني مجدد الف ثاني مڪتوبات شريف ۾ نقل ڪئي آهي اهو ـــ مٿين روايت ڪان پوءِ روايت غوث واري تو لکي چا ها سا گي روايت مڪتوبات شريف ۾ موجود آهي اهو ـــ گهڻو نقل آهي ڪان پوءِ روايت شيخ ابو طالب عبد الرحمٰن هاشمي قدس سره کان آندي اٿس ته شيخ جمال العارفين ابو محمد بن عبد الله بصري رضي الله تعالیٰ عنه حضرت خضر کان روايت ٿو ڪري ته مون کي حضرت خضر هڪ ڀيرو ال جو عرش ابدال جو قصو ٻڌايو، گهڻي گفتگو کان پوءِ پڇيو ماڻس ته انهن ابدالن جو پرهيز ڪوته سر تاج هوندو رهيو ته هاڻو، وري عرض ڪيم ته اسان جي زماني ۾ ڪير آهي خواجه خضر فرمايو "هن زماني جو قطب وليين کان مٿاهون شيخ عبد القادر جيلاني آهي ـ انتهیٰ ملخصًا

باب ٻارهين ۾ صاحب "تحفة القادريه" جي آندو آهي ته هڪ ولي حضرت رسول ڪريم صلی الله عليه وسلم کي گهڻن

له اها روايت جو مڪتوب ۲۹۳ جلد اول جي حواله ۾ ڪئي وئي آهي اها هي آهي "وفير غوث گرد بغداد بود" بيت الخ ٢ هي روايت مفصل باب ۱۵ تحفة القادريه ص ۴۹ ۾ آهي

پيرا خواب ۾ ڏٺو، ھڪ پيري ڇپايئين ته يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وسلم، حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رضي الله تعاليٰ عنه
فرمايو آهي، "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ" فرمايائون
ته چوته چوي، اهو پنهنجي زماني جو قطب آهي، آئون بجو
حامي آهيان ـــ ابن سقا جا احوال دُرُّ الْمَعَارِفِ ص ٨٨
سن ٤٤ ۾ شيخ حماد قُدِّسَ سِرُّهٗ جا احوال صفحه نمبر ٨٩
۾ ڪتاب "سَفِيْنَةُ الْاَوْلِيَاءِ" جي صفحه ٤٨ سن ٤٤ ۾ دارالشڪوه
قادري پڻ نقل لکي ڪان پيو آڻي آهي ته حضرت خواجه
خضر عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ جي پيٽ ڪان پيو،
خواجه صاحب کان معلوم ٿيو ته شيخ عبدالقادر جيلاني ڏاڍا
آهي ۽ پنهنجي زماني جي وليّن جو غوث ۽ قطب "تَمَّ كَلَامُهٗ مُلَخَّصًا"
ڪتاب "بستان الناظر في مناقب الشيخ عبدالقادر"، جو
اصل ڪتاب تصنيف شيخ محي الدين اربلي جو آهي، تهنجو اردو
ترجمون نالي "تفريح الخاطر" آهي، ان ۾ به گهڻن جاين
تي اهڙي قسم جون روايتون آنديون اٿس- ڪتاب عجيب
آهي- اگرچه حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جو
بيون مڪتوب آڳي وري محذوف ڪري ويو آهي، شايد ناسخ
جي خطا هوندي، بهرحال مناقبي ع ٩٣ ص ٩٤ ۾ آندو اٿس
ته شيخ حماد قُدِّسَ سِرُّهٗ هڪ ڏينهن حضرت غوث پاڪ کي
فرمايو ته تون پنهنجي زماني جو سَيِّدُ الْعَارِفِيْنَ آهين "تَمَّ
كَلَامُهٗ مُلَخَّصًا" ـــ ساڳي ڪتاب مان معلوم ٿو ٿئي ته خضر

شيخ محي الدّين ابن عربي رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ جو اعتقاد به اهو آهي ته حضرت غوث پاڪ پنهنجي وقت جو قطب آهي ۽ پنهنجي وقت جي وليّن جي قدم ۾ آهيس، جيئن ته بستانوي مناقبي ص ۱۱ ۾ آندو اٿس ته شيخ محي الدين ابن عربي رحمة الله عليه فتوحات جي باب ۴۳ ذڪر اولياء جي بيان کان پوءِ لکي ٿو ته ”ڪن هن وَلِيّن مان رجال يا مرس اهڙو ٿو ٿئي، جو نهايت شجاع ۽ دلير ۽ حق جي ڳالهين جو مظهر هوندو آهي ۽ حق چوڻ وارو ۽ مُنْصِفُ ٿو ٿئي ۽ انهن ۾ ٿي جو شخص اسان جو شيخ عبد القادر جيلاني رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ هو، جو اهو صاحب عَلَمِي ۽ قدرت جو هو، سڀني خَلْق ۾ اِظهار خَلْق جو ڪيو هوائين ۽ نهايت جليل القدر ۽ مشهور هو مگر منهنجي ساڻس ملاقات نه ٿي - ها تو انهن ۾ ٿي جهڙو ٻيو شخص مون پنهنجي زماني ۾ ڏٺو آهي، پر حضرت غوث الْاَعْظَمُ ان کان زياده ڪامل بلڪ اڪمل هو، هاڻي انهي پٺ وفات ڪئي آهي ته معلوم هن کان پوءِ اهڙي مرتبي وارو ڪهڙو شخص ٿيندو -

حضرت ميرزا مظهر جان جانان قُدِّسَ سِرُّهٗ جو پيڙهه اهو ايو آهي، انهي حضرت کي قادري طريقي جو توسّل حضرت شاهه ڪمال قادري ڪيٿلي سان آهي ڪذا في مقامات مظهري (مطبوعه مجتبائي دهلي ص ۶ سٽ ۱۰ ۽ جنهن سنڌي مڪتوبن لکا تو ص ۹۳ سٽ ۱۷

(۱) بعد حمد و صلواة از فقیر جان جانان بمولوی صاحب مهربان
سلمه الرحمٰن مطالعه فرمایند که التفات نامه طولانی مشتمل بر
شبهائے که بمه متوجه مقالات کرامت سمات حضرت قیوم ربانی
مجدد الف ثانی رضی الله عنه بود ورود فرمود۔ مخدوما این
شبهات از عدم اطلاع بر اصطلاحات آنجناب ناشی شده
اگر میسر شود مجلدات ثلاثه مکاتیب حضرت ایشان مطالعه
فرمایند خاطر جمع خواهد شد و فقیر امتثالاً للامر حرفے چند
می نگارد إلى أن قال و آنچه در تاویل قول حضرت
غوث الثقلین رضی الله عنه "قَدَمِیْ هٰذِهٖ عَلٰی رَقَبَةِ
كُلِّ وَلِيِّ اللّٰهِ" نوشته اند اگر مخصوص بمعاصرین دارند
چه نقصان عائد بجناب آنحضرت می شود و استثنائے متقدمین
خود ازین حکم بحکم ادب لازم است که بعضے ازانها اجداد و اشیاخ

---

(۱) حمد ۽ صلوٰة کان پوءِ فقير جان جانان کان مولوي
صاحب مهربان سَلَّمَهُ الرحمٰن مطالعه فرمائين ته اوهانجو خط
(مبارڪ) ڏٺو حضرت قيوم رباني مجدد الف ثاني جي اقوال
(يعني معرفت جي بيان ڪرامت جي نيشان) ۾ شبهن بابت
پڇڻ فرمايو - اي مخدوم هي شبها حضرت جن جي اصطلاحن
جي ناواقفيت سبب پيدا ٿيا آهن، جيڪڏهن اوهان کي فرصت
حاصل ٿئي ته حضرت جن جي مڪتوبات ٽي جلد مطالعه فرمائيندا
دلجاءِ ٿيندي - امر جي پيروي موجب فقير چند
حرف لکي ٿو (تا انجو هيستائين فرمايا ٿون) قول حضرت غوث الثقلين
رضي الله عنه "قدم منهنجو هي، سڀني ولي الله جي ڪنڌ تي آهي"
جي تاويل ۾ جيڪي لکيو اٿن، جيڪڏهن هي حڪم (سڀني ولين جي
ڪنڌ تي قدم وارو حڪم) خاص حضرت غوث الثقلين جي هم زمانه
وارن سان رکون ته ڪهڙو نقصان جناب غوث الثقلين جي ذات
گرامي ۾ ورندو - ڪاش اڳين اوليائن کان هن حڪم جي استثنا

آنحضرت اند و بحکم حدیث مثل امتی مثل المطر لا یدری اوله خیر ام آخره، استثنائے متاخرین مجوز نیست چرا کہ تقدیم و تاخیر امر نسبی است و هر متاخرے را متاخرے است پس ممکن است که متاخر از آنحضرت افضل باشد فقیر در تفرقهٔ حق و باطل در التفات نامه مامور بودم و الحمد لله والمنة اللهم ارنا الحق حقا وارنا الباطل باطلا والسلام

هاڻي مولوي صاحب جن چاتا فرمائن ارشاد جيڪي حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره کان اڳ ۾ گذريا انهن کان قريب ڪاڏو ويهي مولوي نظر محمد مکتوبات شريف جي عبارتن تان قريب ڪاڏو ته حضرت ميرزا مظهر جان جانان قدس سره نه ارشاد طريقه قادري کان پٺ ڀيرو هو انهيءَ مکتوبات شريف جي عبارتن تان ڪيئن قريب ڪاڏو جو وقت جو محدث ۽ ولي ڪامل ۽ صاحب ڪشف جو هو ارشاد جو ڪيائون سو بحد الي درگاه مان مامور ٿي اظهار ڪيائون ـــــ ظاهر آهي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جي مکتوبات ۾ بيان سالا جهڙا انهي

(آئنده صفحي تان) ادب جي سبب لاءِ ما آهي جو اڳين اولياء ۾ کي سندن ڏاڏا ۽ کي سندن مرشد آهن دله ۽ حديث لا يدري جي سبب ڪري هن حڪم کي سندن پوين اولياء کان استثنا جائز آهي جا ڪانه ته زمانه ۾ اڳي ٿين ۽ پوءِ ٿيڻ هڪ نسبتي امر آهي ته زمانه ۾ هر پوئتي ٿيڻ لاءِ پوئتي ٿيندڙ آهي پوءِ ممڪن آهي جو غوث الاعظم کان پوءِ ۾ ٿيندڙ ڪانئ پلو هجي خط ۾ تفريق حق ۽ باطل جي ذڪر ڪري لاءِ مامور هوس ۽ مامور محدو آهي اي الله الحق کي حق ڪري ڏيکار ۽ باطل کي باطل ڪري ڏيکار والسلام

حضرت ڏنا هوا ممڪن ناهي ته هن زماني ۾ ڪنهن مولوي
ڏنا هوندا إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهِ ـ هن زماني وارن
کي گمان آهي ته عبارت ”عروج اخير“ جي ٻيا ڪي جملا گهڻن
مشائخن کان ڏنا هوا، باقي جن جو گمان آهي ته مڪتوبات
شريف کي اُهو ماڻهو پوري طرح سمجهي ٿو سگهي جنهن
سندس سمورو مطالع ڪيو هوندو ۽ ٽن جو اهو گمان
پورو آهي ــــ ظاهر آهي ته مٿين بزرگن، جن جا نالا
مبارڪ لکيا ويا آهن، انهن پوري طرح مڪتوبات شريف
جي مطالعي کان بهره ور ٿو هو، بلڪ هر روز مڪتوبات
شريف سندن وظيفو هئو، مڪتوبات شريف جي لفظن
۾ جن بزرگن ڪجهه ارشاد ڪيا آهن اُنهن جو اڳتي ذڪر ايندو
حضرت قدوة الابرار بابِ طريقت سيد آدم بنوري
رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ جنهن سان طريقي نقشبنديءَ ۾ حضرات
راشدين سڳورن جو تَوَسُّلُ آهي، پنهنجي ڪتاب ...
”خُلَاصَةُ الْمَعَارِفِ اَسْرَارُ الْعَقَائِدِ“ ۾ جا عبارت لکي
آهي سا شاه وڪيل احمد سڪندر پوري هديه مجدديه
مطبوعه مجتبائي صفحه ٣٠٠ ۾ بجنسه آندي آهي،
اتان مختصر آڻون ٿا، ان ڪان توجهه ۾ مولوي صاحب
کي غور ڪرڻ گهرجي. مرتبهٔ[له] ڪمال در ولايت اولياء اُمت
که ولايت خاصه است بکمالات غوثيت است واکمليت

له اُمت جي اولياءَن جي ولايت ۾ جا ولايت خاصه آهي
ڪمال مرتبو، غوثيت جي ڪمالن سان شامل آهي ۽ اڪمليت

دراین مرتبہ غوثیت جن وانس ست[له]. واین نصیب خاصہ حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ست کہ غوث الثقلین ست ولہذا غوث الاعظم اکمل حقیقی ست ونحو اہل ولایت انبیا ست کہ فوق این باشد واہل این مرتبہ راکہ اہلیت ولایت انبیا است مرتبہ امام باشد اگرچہ خفی باشد وداخل دوازدہ امام نباشد۔ اما در اولیاء امت بآئین آن ہر دوازدہ امام این امام باشد در ہر عصرے کہ باشد، سِرّ "قَدَمِیْ هٰذِهٖ عَلٰی رَقَبَةِ كُلِّ وَلِیِّ اللّٰهِ" ازینجا توان جست بہر دو معنی یکے بمعنی کمال غوثیت ودیگر بر نظر ظاہر ولایت خاص الخواص کہ در ایشان نسبت بہمہ اولیا اوّلین وآخرین غیر اصحاب کرام رضی اللہ عنہم غالب آمدہ بود ولفظ کُلُّ وَلِیِّ اللّٰہِ بدین معنی

[له] ھن مرتبي ۾ جنن ۽ انسانن جو غوث ھجڻ آھي ۽ ھي حصو خاص حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رضي اللہ تعالیٰ عنہ جو آھي، جو غوث الثقلين آھي۔ ان ڪري غوث الاعظم ۽ ڪامل حقيقي آھي۔ ۽ پاڪ نبين جي ولايت جا اھل آھن، جو اھا ولايت مٿاھين ھن ولايت (خاصہ) جي آھي۔ ھن مرتبہ جي اھل کي جيڪو نبين جي ولايت جو اھل آھي مرتبو امام جو حاصل ھجي اگرچہ مخفي ھجي (ظاھر) بارھن امامن ۾ داخل نہ ھجي پر سڀني امت جي اوليائن ۾ انھن سڀني بارھن امامن جي دستور موجب ھر زماني ۾ ھي امام ھجي۔ ان (سند) ن قول جو "قدمي ھٰذہ الخ") ھتان گولھي سگھجي ٿو۔ ٻن معنائن سان، ھڪ ڪمال غوثيت جي معنيٰ سان ٻيو ظاھر ولايت خاص الخواص جي نظر ڪرڻ ۾ جو منجھن (اھا ولايت) سڀني اوليائن اول ۽ آخر جي نسبت سواءِ اصحابڪرام رضي اللہ عنھم جي گھڻي غالب آيل ھئي ۽ لفظ سڀ ولي اللہ جو) ھن معنيٰ سان فرمايو ھوندو

فرمودہ باشد پس در اولیاء اہل ولایت خاصہ کہ بامامت[له] منتظر اند
کہ بوصول ولایت انبیا منوط ہست اگرچہ مخفی باشد
قدم آنحضرت بر رقبہ ہر ولی اہل مرتبہ عامہ و خاصہ
ولایت مطلق باشد یعنی توفیق ایشان بران ہمہ دیگران
واقع باشد و اولیاء اہل کمال باطن مرتبہ اخص الخواص
و خاص الخواص ولایت مطلق ازین زیر قدمی بیرون
باشند و چون نادرست کہ در اولیاء اُمّت فردے
بولایت انبیا برسد کہ این مرتبہ خاص الخواص از
ولایت مطلق ہست بلکہ بولایت ملاءِ اعلیٰ ہم کہ این
مرتبہ اخص از ولایت مطلق ہست پس حکم را کثر است
لاچار کل اولیا ہم توان گفت و رسیدن بعلم و کمالات

له پوءِ ولايت خاصه جي اوليائن ۾ امامت جي درجي جي ڪمن جو نبين جي ولايت ۾ پهچڻ سان گنڍيل آهي، جيتوڻيڪ مخفي هجي قدم حضرت غوث الاعظم جو ولايت مطلق جي مرتبه عامه ۽ خاصه وارن جي هر ولي جي ڪنڌ تي هجي - يعني سندن طاقت بين بيني ولين جي مٿان واقع هجي - باطني ڪماليت وارا اولياء "اخص الخواص" ۽ "خاص الخواص" ولايت مطلق جا هن حڪم (بيني اوليائن جو حضرت غوث الاعظم جي قدم هيٺان هجڻ) کان ٻاهر هجن - ۽ جڏهن هي امڪان تو آهي ته امت جي اوليا ۾ ڪوئي شخص نبين جي ولايت ۾ پهچي جو هي مرتبو ولايت مطلق مان خاص الخواص جو آهي، بلڪ ولايت ملاءِ اعليٰ ۾ پڻ - جو هي مرتبو تمام خاص ولايت ولايت مطلق مان آهي پوءِ حڪم خاص اڪثر لاءِ آهي لاچار سڀ اولياء پڻ چئي سگهجن ٿا ۽ پهچڻ علم ۽ ڪماليتن سان

ولایت انبیا آسان ندانند کہ بر بانش آنچہ پیش ازین
نوشتہ شدہ ہست در کتب و رسایل اکثر اولیائے امت
نایاب ہست و دیگر اکابر قدس اسرارہم بنظر کل مطلق مخصوص
برزمانہ ایشان گفتہ اند و معلوم این مسکین آن معانی
گشتند کہ مذکور شد و یک روز پیش تر از روز تسوید این
حقیقت قبل ازین بچندین سال ہمین ہر دو وجہ کہ بالا
مسطور گشت بخاطرِ گذشتند کہ اندر آن وقت روح
آن حضرت غوث الثقلین حاضر شد و باین فقیر این عبارت
فرمود کہ فرزندا باین ہر دو وجہ خود ہیچ غلطی نیست بعد ازان
معلوم شد کہ این کلمہ از آنحضرت بے نظر و تفکر بطریق بے قصدی
بالقاء ربانی از غیب ظاہر شدہ ہست و حضرت شیخ الشیوخ
ہم در عوارف فرمودہ ہست قدس سرہ کہ این کلمہ از حضرت شیخ عبد القادر

ولايت نبيّن جي آسان نہ ڄاڻن جوان جو دليل جيڪو هن
بيان کان اڳي لکيو ويو آهي - اڪثر اولياء امت جي ڪتابن
۽ رسالن ۾ ناياب آهي ۽ ٻين اڪابرن قدس اسرارهم (حضرت
غوث الاعظم جي قول "ڪل علي الله" جي ۾ ڪل مطلق جي نظر
سان خاص سندن زماني سان چيو آهي ۽ هن مسڪين کي اهي
معنائون ڄاڻايون ويون جيڪي ذڪر ٿيون - هن حقيقت جي
لکڻ واري ڏينهن کان هڪ ڏينهن اڳ حالانڪ چند
سال هن کان اڳي پڻ هي ٻئي وجه (ٻه معنائون) لکيل ٿيا
دل ۾ پئي ٿيا، ان وقت روح (مبارڪ) حضرت غوث الاعظم
جو حاضر ٿيو ۽ هن فقير سان هي عبارت فرمايائون تہ "اي فرزند تنهنجي
هن ٻنهي وجہ ڪرڻ ۾ ڪا غلطي نہ آهي" هن کانپوءِ معلوم ٿيو تہ هي
ڪلمو حضرت غوث الاعظم کان سواءِ نظر ۽ فڪر جي ۽ سواءِ ارادي جي رب جي القاء سان
غيب کان ظاهر ٿيو آهي - ۽ حضرت شيخ المشائخ قدس سره (حضرت

بلکه
در سکر بر آمده اے برادر نزد این فقیر بر تقدیر سکر این سکر
ممدوح ہست نہ مذموم از این جہت کہ ہیچ ترقی خالی از
حالت مستی مطلق نمی شود مستی جلی باشد یا خفی اِلٰی اَنْ قَالَ
تله
پس واضح شد کہ حضرات اصحاب کرام و حضرت مہدی
و بعضے افراد دیگر ہم من حیث کمال باطن مرتبہ اخص و
خاص الخواص ولایت از زیر قدمی بیرون باشند
وفوق بلکہ افوق بوند اِلٰی اَنْ قَالَ امّا کسانے کہ من
حیث کمال باطن ولایت خاص الخواص برابر ایشان
باشند یا بر ایشان تفوقے داشتہ باشند ایانت
پیدا نمی کند و آن تفوق مستلزم افضلیت غوث ثقلین
بر اوشان نمی باشد فَافْهَمُوْا سِرَّهٗ کَلَامِ الْاَوْلِیَاءِ اِنْتَہٰی

(آئندل صه ١٢٩ تان) خواجه شهاب الدين سهروردي) پنهنجي
عوارف المعارف ۾ فرمايو آهي ته هي ڪه حضرت شيخ ...
عبدالقادر ڪان - تله حالت سڪر جي ۾ (زبان گوهر بيان
ڪان) نڪتو آهي - اي ڀاءُ هن فقير جي خيال ۾ حضرت غوث
الاعظم جو هو ڪلمه ڪوئي سڪر جي حالت ۾ چيل هجي ته به
اهو سڪر سارا هيل آهي نه خراب، هن ڪري جو ڪا به ترقي
مطلق مستي جي حالت کان خالي نه ٿي ٿئي، مستي ظاهر هجي
يا ڳجهي (تان جو هيٺ فرمايائون) تله پوءِ ظاهر ٿيو ته حضرات
اصحاب سڳورا ۽ حضرت مهدي ۽ بعضي حضرات ٻيا به باطني ڪماليت
۾ مرتبه اخص ۽ خاص الخواص ولايت جي حيثيت کان هن (حڪم
منهنجي قدم هيٺان) ٻاهر هجن درجه ۾ مٿاهان بلڪ تمام مٿاهان
هجن، پر اهي اولياءَ ڪرام تله جي باطني ڪماليت جي حيثيت سان برابر هجن
يا مٿن فوقيت هجين اها فوقيت ڪا به خرابي پيدا نه ٿي ڪري ۽ انهن جي مٿاهين حضرت
غوث الثقلين جي پيدائي انهن جي مٿان لازم ڪندي نه ٿي هجي، سمجهو
اولياءَ جي ڪلام جي رازن کي اي منهنجا ڀائرو -

داگر این وجوہ مخصوصہ را بگذاریم در حکم علی العموم آئیم عام اولیاء
آن وقت باشند از مبتدی تا منتہی ولایت مطلق چنانچہ
حضرت حماد دباس رحمہم کہ پیر صحبت ایشان بودہ اند فرمودہ
اند کہ این عجمی را قدمے ست کہ در وقت وی بر گردن ہمہ اولیائے
آن وقت خواہد بود الخ الی اَنْ قَالَ و نیز نقل ست کہ از
حضرت شیخ فرید الدین چشتی قدّس اللہ تعالی سِرّہٗ
شخصے پرسید کہ شیخ عبد القادر جیلی رحمۃ اللہ علیہ قدمی
ہٰذہ الخ فرمودہ ست شما چہ می فرمائید فرمودند کہ اگر من در آن
وقت می بودم بر چشم خود می گرفتم پس تابعان شیخ فرید الدین
گفتہ اند قدس سرہم کہ این اشارت بہ تخصیص زمانہ ایشان
ست بنظر کل مطلق اولیائے آن زمانہ و زمانہ عبارت از مدت
صد سال ست و نیز چون مجدّد آن مائۃ خود ایشان بودند

لہ ۽ جيڪڏهن خاص وجهن کي ڇڏيون ۽ عام حڪم
۾ اچون مراد عام اولياء ان وقت جا هجن ولايت مطلق
جي مبتدي يا کان منتهين تائين، جهڙي طرح حضرت حماد
دباس پڻ، جو حضرت غوث الاعظم جا پير آهن صحبت ۾ رهيا
آهن، فرمايو اٿن "ته هن عجمي جو قدم انهيءَ وقت
جي سڀني اوليائن جي ڪلهن تي هوندو" نقل آهي ته حضرت شيخ
فريد الدين چشتي قدس سرہٗ کان هڪ شخص پڇيو ته شيخ
عبد القادر جيلاني رحمة الله عليہ "قدمي هذه" فرمايو آهي
(قول) فرمايو آهي تو هان ڇا ٿا فرمايو (جواب ۾) فرمايائون
ته جيڪڏهن آئون ان وقت ۾ هجان ها ته پنهنجي اکين تي
رکان ها - پوءِ حضرت شيخ فريد الدين جي تابعن قدس سرهم چيو
اٿن ته هي اشارو خاص انهن جي زماني سان آهي (ڪل الي مائه) ۾ ڪل مطلق اولياء
ان زماني جي نظر سان فرمايو آهي ۽ زماني مراد مدت سو سال جي آهي

ودر آنوقت دیگر ہم قرین ایشان واقع نباشد لاچار قدم ایشان برگردن ہمہ اولیاء آنوقت بود یعنی درآن زمانہ تفوق ایشان برہمہ اولیاء واقع باشد واین تفوّق نہ مثل تفوق دیگر ہست بلکہ سخت تفوّق ہست دیگر باید دانست کہ لازم نیست کہ در ہرمائتہ ہیچکس دیگر افضل از مجدّدان مائتہ نبود چنانچہ حضرت شیخ ما قدّس سرہ کہ مجدّد این الف ثانی ہست وہمدرین اَلف حضرت مہدی افضل واکمل از ایشان وہمہ اولیائ اُمّت مبعوث شدنی ست.. انشاء اللہ تعالیٰ انتہیٰ [1]

مولوي صاحب کي خيال ڪرڻ گهرجي ته حضرت سيّد آدم بنوري قُدِّسَ سرہٗ جي هن مذهب کي خود حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّہٗ عالم باطن ۾ قبول ڪري چڪو آهي، حضرت شاہ وڪيل احمد صاحب مٿين عبارت کان پوءِ لکي ٿو-

[1] ۽ پاڻ (حضرت غوث الاعظم) جڏهن مجدّد پنهنجي وقت جي سو سال جا هوا ان وقت ۾ ٻيو سندن برابر تنهن جي پيدا نه هوندو ضرور سندن قدم سيني ان وقت جي اوليائن جي ڪنڌن تي هجي يعني ان وقت ۾ سندن برتري سيني اوليائن جي مٿان واقع هجي ۽ هي برتري ٻين جي برتري جهڙي نه آهي بلڪ سخت برتري آهي- ٻيو جاڻڻ گهرجي ته لازم نه آهي ته هر سو سال جي مُدّت ۾ ڪوئي ٻيو شخص پلاڻي ۾ وڏيڪ سو سال جي مجدد کان نه هجي- جهڙي طرح اسانجا حضرت شيخ (مجدد الف ثاني) قدس سرہٗ جو مجدد هن الف جا آهي ۽ انهي هزار ۾ حضرت مهدي وڌيڪ پلوءِ وڏو ڪامل ڪائون ۽ سيني اولياءِ اُمّت کان پيدا ٿيڻ وارو آهي انشاء اللہ تعالي

ل درحیدرآباد دکن که ما وارد آمیم از سنه ۱۳۰۱ ہجری تا این زمان که سنه ۱۳۰۷ ہجری ست در قول "قدمی هٰذه علیٰ رقبة کل ولی الله" معرکه آرا در پیش ست برخے از فضلائے سلسلہ قادریہ می فرمایند که حضرت غوث انام رحمة الله علیه این جمله را در حالت صحو فرموده و در این کلام توقیت نیست و بعضے حضرات از سلسلہ چشتیه قایل به توقیت بوده اند و سلسلہ تحریر از طرفین بس دراز ہست ببینم که آخرالامر کدام مسلک بر کرسی اثبات می نشیند الیٰ آن قال اگر کسے را زیاده تحقیق منظور نظر بوده باشد رسایل علمائے معاصرین ملاحظه فرمایند اه

ل حیدرآباد دکن ۾ هواسون سنه ۱۳۰۱ هجري کان هن وقت تائين جو سنه ۱۳۰۷ هجري آهي "قدمي هٰذه علیٰ رقبة کل ولي الله" جي قول ۾ خيالات جي جنگ درپيش آهي - بعض سلسله قادري جا فاضل فرمائن ٿا ته حضرت غوث الانام (سيدنا عبدالقادر جيلاني) رحمة الله عليه هن جمله کي صحو جي حالت ۾ فرمايو آهي ۽ هن کلام ۾ وقت جو قيد نه آهي ۽ بعض حضرات سلسله چشتيه جا وقت جي قيد جا قايل آهن - تحريري سلسلو ٻنهي طرفن کان تمام گهڻو آهي، ڏسان ته ڪهڙو مسلک ثابت ٿو ٿئي (ثابت ٿيڻ جي جاءِ تي) جيڪڏهن ڪنهن کي زياده تحقيق جي طلب هجي علماءِ همعصرن جي رسالن جو ملاحظو فرمائي - ۱۲

مولوي صاحب کي سيني تقريرن مان هي ڳالهيون محسوس ٿينديون. هڪ ته اهو ايئن رڳو حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ لاءِ ناهي بلڪ ٻين متقدمين ۽ متاخرين جو پڻ آهي. ٻيو ته! حضرت امام رباني مُجدِّدُ الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ ٻين جي ڪتابن کان ناقل ٿيو آهي. ٽيون! انهي باري ۾ رڳو مُجدِّدي سڳورا گفتگو نه ٿا ڪن بلڪ حضرات چشتيه سڳورن جو پڻ گفتگو هلندڙ آهي. چوٿون حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ جي علو شان جي باري ۾ وڏن وڏن وَلين سڳورن جا ارشاد آهن، جن ڏاهن تعصب جي شڪايت جا افتراء ڪرڻ ممڪن نه آهي خصوصاً ڪي نه حضرات قادريه طريقي سڳوري کان پڻ مشرف هوا. "وَفِيْ هٰذَا الْكِفَايَةُ لِمَنْ لَّهٗ دِرَايَةٌ"[1] هاڻي معلوم ڪرڻ گهرجي ته شطحيات حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي زبان وحي ترجمان کان گهڻي سرزد ٿي آهي. فتوحات ۾ حضرت محي الدين ابن عربي ٿو فرمائي "وَكَانَ عَبْدُ الْقَادِرِ الْجِيْلِيْ[2] مِمَّنْ شَطَحَ عَلَى الْاَنْبِيَآءِ وَالْاَوْلِيَاءِ". ٻي جاءِ تي فرمائي "وَمِنْهُمْ مَنْ يَّغْلِبُ عَلَيْهِ الشَّطْحِيَّاتُ بِالْحَقِّ كَعَبْدِ الْقَادِرِ فَيُظْهِرُ الْعُلُوَّ عَلٰى اَمْثَالِهٖ وَاَشْكَالِهٖ وَعَلٰى مَنْ هُوَ اَعْلٰى مِنْهُ فِيْ مَقَامِهٖ" غور ڪرڻ جي جاءِ آهي

[1] هي بيان ڪافي آهي ان لاءِ جنهن کي ڄاڻ آهي
[2] حضرت سيدنا عبد القادر جيلاني انهن اوليائن مان هوا جن

قوله:- پر مولوي صاحب کي ڪونه "بهجة الاسرار" ۽ "نزهة الناظر" ۽ "شرح جلاء الخواطر" ۽ "سيف الجلي" ۽ "فتح المبين" ۽ "مناقب غوثيه" ۽ "روض الرياحين" ۽ ٻيا ڪيترا ئي ڪتاب جيڪي حضرت سيدنا عبد القادر جيلاني رحه جي مناقبن ۾ ڇپيا آهن، سي ڏسي-

اقول:- جڏهن مولوي صاحب مهرباني فرمائي ڪي نموني لاءِ مختصر ڪتاب جيڪي حضرت غوث صمداني محبوب سبحاني، واقف اسرار نهاني، سيدنا و مولانا، السيد عبد القادر جيلاني رضي الله تعالیٰ عنه جي مدح ۾ مطالع ڪرڻ لاءِ ڏسيا ته ڏهن ضرور. تيونه مولوي صاحب کي هي مسڪين پڻ ڪي نموني جي لاءِ مختصر ڪتاب جيڪي حضرت تقدس مآب ڪماليت انتساب سلطانِ طريقت، برهان حقيقت، مهبط انوار الٰهي مورد برڪات نامتناهي، شهباز لامڪاني، حضرت امام رباني مُجَدِّدِ اَلفِ ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ النوراني جي مدح ۾ آهن مطالع ڪرڻ لاءِ ڏسي ٿو. پر ٻلي حضرت مولوي صاحب جن اهڙن ڪتابن جي مطالع ڪان مشرف ٿين.

(ڏکين صفحه تان آنديل) نبيڻ ۽ اوليائن ڪي شطح فرمايو آهي

فائده:- صوفياءِ ڪرام جي اصطلاح ۾ ظاهر شريعت جي خلاف چوڻ کي شطح چيو ويو آهي (منتخب اللغات) ته اوليائن مان ڪي اولياءِ الله آهن جن کي شطحيات غلبي ڪري، مثال سيدنا عبد القادر جيلاني قدس سره جي، پنهنجي برتري ظاهر ٿا ڪن، پنهنجي مثالن ۽ هم جنس مثالن ۽ انهن جي مثان جيڪي سند نه مرتبيڪان مٿاهان آهن-

نسمات الانس فارسي، حضرات القدس ٣ جلد فارسي "روضة القيوميه ٣ جلد فارسي ايضًا اردو" سلسلة الذهبيه ٢ جلد اردو ايضًا فارسي (٥) بهجة السنية عربي (٦) حدائق الورديه (٧) تحفة النديه عربي (٨) جواهر علويه فارسي (٩) انوار احمديه فارسي (١٠) بركات احمديه فارسي (١١) هديه مجدديه فارسي (١٢) ارتحال احمدي وصال مجددي فارسي ايضًا اردو (١٣) مقامات سعديه (١٤) كواكب دريه فارسي ٣ جلد (١٥) مقامات امام رباني فارسي ايضًا اردو (١٦) سوانح عمري حضرت امام رباني (١٧) عمدة المقامات فارسي (١٨) زبدة المقامات فارسي -

ٻيا هزارها ڪتاب جن مان هن مسڪين وٽ به تقريبًا ٢٠٨ ننڍا وڏا ڪتاب موجود آهن ۽ ڪروڙ ٻيا شڪر ڪريان ته حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي مدح ۾ پڻ ڪي ڪتاب موجود آهن جهڙوڪ (١) تفريح الخاطر في مناقب الشيخ عبدالقادر (٢) تحفة القادريه (٣) گلدستهء ڪرامات ۽ ٻيا ملفوظات ۾ (٤) "فتوح الغيب" ۽ سندس شرح حضرت شيخ عبدالحق محدث دهلوي قُدِّسَ سِرُّهٗ جو ۽ سندس تصنيفات ۾ غنية الطالبين مطبوعه مڪه مڪرمه جنهن حاشيه تي بهرسالا مبارڪ

حضرت جن جي تصنيفات مان ڏنل آهن شال! رب سائين اميد پوري ڪندو جو ٻين ڪتابن جي زيارت کان مشرف ٿيندس ـــ مولوي صاحب کي پڪ ڄاڻڻ گهرجي ته حضرات مُجَدِّدِي، جي طريقه عاليه حضرت امام رباني مُجَدِّدِ الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ النُّوْرَانِي جي داخل آهن سيئي وليِّن ڏاهن عُمُوْمًا، حضرت غوث الثقلين قدس سره ڏاهن خصوصًا پوري طرح معتقد آهن. جو ختمو حضرت محبوب سُبْحَانِي رضي الله تعالىٰ عَنْهُ ڏاهن منسوب آهي، سو حضراتن سڳورن جي ختمي سان گڏ تا پڙهن - ڏسو "هديه مجدديه" ص ٧٩ مطبوعه مطبع مجتبائي جو-

حضرت شاه وڪيل احمد سڪندرپوري ڪشف الظنون جي عبارت ني ڪيترو ذڪيو آهي اُها عبارت هي آهي-

قَالَ الشيخ عمر بن عبد الوهاب القرضي الحلبي في ظهر نسخة من نسخ البهجة ذكر ابن الوردي في تاريخه اَنَّ فِي الْبَهْجَةِ اُمُوْرًا لَاتَصِحُّ وَمُبَالَغَاتٌ فِي شَانِ الشَّيْخِ عبد القادر لَاتليق اِلَّا بالربوبيّة اِنْتَهٰى وبمثل هذه المقالة قيل عن الشهاب ابن حجر العسقلاني الخ ـــ اُنهي عبارت جو ڏهديه مُجَدِّديه ۾ آهي سو مهرباني فرمائي چڱي طرح غور ڪري ڏسو ته ڪيترو نه مُجَدِّدِي بزرگ حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سره جي

دَرٻارِ پُرانوار جو خاص غلام ۽ معتقد آهي ۽
اهڙيءَ طرح پڙهيا-

قولهٗ:- ته خبر پوي ٿي ته صحابن ڪرامن ۽ امامن سڳورن کان سواءِ ٻين سڀني وليّن تي انجو قدم آهي

اقول:- مولوي صاحب کي گهرجي ها ته خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ جي حديث شريف ڏانهن نظر فرمائن ها، اصحاب ۽ تابعين ۽ تبع تابعين سڀني کان نه وري پهلا آهن ۽ حضرت عيسىٰ عليٰ نبينا وعليه الصلوٰة والسلام جو اولي العزم نبي آهي، سو به ولي ٿي ايندو، انکي ۽ ٻين کي جيڪي به ڪمالات نبوت ۽ اخص الخواص جي درجي کان مشرف ٿين انهن کي "زير قدمي" کان ٻاهر ڪڍن ها جنهن جي اڳ چڱي طرح تحقيق ڪئي آهي جي نه ته جن سڳورن اهو تحقيق ڪيو آ، انهن جي لاءِ مولوي صاحب ڇا فرمائيندو؟ يا دل ۾ نه هوا، يا تعصب ۾ هوا اميد ته اهڙي قسم جو لفظ اهڙن بزرگن قَدَّسَ اللهُ تَعَالىٰ اَسْرَارَهُمْ جي حق ۾ ادا ڪيو لڳندو

قولهٗ:- هو پاڻ ٿو فرمائي ته "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلىٰ رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللهِ" يعني منهنجو هي قدم سڀني وليّن جي ڳچين تي آهي، اهو انجو فرمودو بس آهي

اقول:- يقين آهي ته مولوي صاحب لکندو ته

جو عقيدو حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ ذاتي
اهڙو نه ٿي سگهندو جهڙو اڳين بزرگن جو هو، خصوصًا
انهن باطني فيض کان ڪروڙن کي مشرف فرمايو
۽ قادري طريقي سڳوري کان مشرف ٿيا، ڪي ته سنڌ
وٽ جا هوا، جهڙو شيخ شهاب الدين سهروردي
قُدِّسَ سِرُّهٗ ۽ ٻيا. ڏسو ته انهن ڇا فرمايو آهي؟ خيال
ڪرڻ گهرجي ته ان وقت جي بزرگن مان جهڙو امام يافعي
قُدِّسَ سِرُّهٗ حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ جي
فيض کان مُشَرَّف هوا ته جهڙو هن وقت ۾ ڪو ڄڻو لڀندو
اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهٖ، سو سڀڪر جو مسلڪ لڳي ٿو
پنهنجي وقت جي مسلڪ رکڻ مُدّت سوور هجي
۾ جنهن کي مُجَدِّدِ مِائَةِ تو چئجي، يا پوءِ به، پيرِ اَخَصُّ
الخَوَاصِ "زير قدمي" کان باهر آهن. اِهي ٻئي
مسلڪ حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ پاران قبول
ڪيا آهن. ڇا حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ
جي پسند ڪيل کي نه پسند چئبو؟ هرگز نه. يا اهو واقعو
حضرت سيّد آدم بنوري قدس سره جو شيطاني
چئبو؟ هرگز نه. ڇو ته حضرت غوث الثقلين ڪريم
الطرفين قُدِّسَ سِرُّهٗ جهڙي حليه مبارڪ ابليس
عَلَيۡهِ اللَّعۡنَة ڪين ڪري سگهندو وَالعِيَاذُ بِاللّٰهِ.
سچ کان وڌيڪ هي ڳالهه چئي آهي ته حضرت

غوث الثقلين قدس سره جهڙا ڪلمات شطحيات جي قسم مان فرمايا آهن، تهڙا ڪيئن ٻئي ولين سڳوري کان صادر ٿيا هوندا - جيئن ته "فتوحات" جي عبارت مان مولوي صاحب جن کي معلوم ٿيندو شطح[1] کي ظاهري معنيٰ تي حمل ڪرڻ تاويل کان سواءِ جائز نه ناهي - حضرت شبلي قدس سره فرمائي "انا اقول وانا اسمع هل في الدارين غيري" حضرت بايزيد قدس سره فرمائي لوائي ارفع من لواء محمدؐ[2] منصور حلاج فرمائي انا الحق ليس[3] ما في الجنة الا الله - ه

حضرت غوث الاعظم فرمائي "حكاية عن الله انا مكون مكان المكان ليس مكان سوى سر الانسان في القلب الانسان في الخفية فاقد عنه سبحانه وتعالى ومن اراد العبادة بعد الوصول فقد اشرك بالله العظيم

---

[1] شطح لغت ۾ حرڪت کي چون، جانده جي جنڊ جي گهڻي حرڪت ڪري جائ کي شطاح چوندا آهن - پاڻي جو وهڪرو گهڻو ٿيندو آهي ۽ واهه ۾ نه ماپندو آهي ته چوندا آهن شطح الماء في النهر، صاحب وجد صوفياءِ ڪرام جي اسرارن جي حرڪت کي شطح چوندا آهن. اسرار الاهي جي معرفت جو دريا جڏهن جنبش ۾ ايندو آهي ته ڪاٿون ان عبارتون صادر ٿينديون آهن جو عقل انهن جي پيروي ڪان عاجز ٿي پوندو آهي - [2] آئون تو جهان ۽ آئون ٿو ٻڌان ٻنهي جهانن ۾ مون کان سواءِ ڪو ٻيو نه آهي - [3] منهنجو جهنڊو محمد صلي الله عليه وسلم جي جهنڊي کان وڌيڪ مٿاهون آهي - [4] مان حق آهيان - [5] نه آهي بهشت ۾ مگر الله تعاليٰ

باقي ص ١٤١

حسين بن منصور تو فرمائي ”ماصحت الفتوة الا لاحمد وابليس“ مختصر و ميهاءُ الدين زڪريا ملتانيؒ تو فرمائي رسل ني طفيل من انبيا شدند موسىٰ و خضر و يونس و الياس من ماسواه الىٰ غير ذالڪ (هديه مجدديه محسنات العارفين)

هاڻي هي بيت حضرت غوث الثقلين قدس سره جا پڻ فرمايو ته تاويل ڪرڻ ضرور آهي يا نه ؟

انا اول المكنون فى علم خالقى انا آخر المبعوث فى سرمدية
انا ڪنت فى العلياء نور محمدى بمكنون سر الله قبل النبوة
نعم نشأتى فى الحب من قبل آدم وسرى فى الاكوان من قبل نشأتى
وما قلت هذا القول فخرا دائما الى الاذن حتى تعرفوا حقيقتى

ايضًا

انا ڪنت مع يعقوب حزن يوسف وما اجتمع الاثنان الا بزحمتى

آليڻ صرتان تندل) حضرت غوث الاعظم الله تعالىٰ ڪان حڪايت طرح تو فرمائي ”مان پيدا ڪندڙ مڪان المڪان جو آهيان ناهي منهنجو مڪان سواءِ سر انسان جي جو انسان جي قلب ۾ آهي“ (رساله غوثيه ۾ آهي) الله تعالىٰ جي قول جو نقل ته فرمائين ته جهن به عبادت جو ارادو ڪيو واصل ٿيڻ ڪان پوءِ بي شڪ شرڪ ڪيائين الله تعاليٰ سان بسجود ٿو - ته پهريائي ڪنهن لاءِ به صحيح نه ٿي مگر احمد صلي الله عليه وسلم لاءِ ۽ ابليس ”عليه اللعنة لاءِ - ته منهنجي طفيل رسول نبي ٿيا - حضرت موسىٰ ۽ حضرت خضر ۽ حضرت يونس ساڳي پليان هئينءَ آهن - ته پهنجي خالق جي علم ۾ مان اول پوشيده هوس، قيامت ۾ مان پڇاڙي اٿاريل ٿيندس - ته مان مقام عليين ۾ هئس ۽ نور محمدي صلي الله عليه وسلم نبوت ڪان اڳي الله تعالىٰ جي راز ۾ لڪل هو - ها محبت جي درجه ۾ منهنجي پيدائش حضرت آدم ڪان اڳي آهي ۽ منهنجو راز (ص ۱۴۲)

أَنَا كُنْتُ مَعْ نُوْحٍ بِمَا شَهِدَ الْوَرٰى ∴ بِحَارًا وَطُوْفَانًا عَلٰى كَفِّ قُدْرَتِيْ ۱

أَنَا كُنْتُ مَعْ اِدْرِيْسَ لَمَّا اَتَى الْعُلٰى ∴ وَاَسْكَنَهُ الْفِرْدَوْسَ بِنَفْحَةِ اَحْسَنِيْ ۲

أَنَا كُنْتُ فِيْ رُؤْيَا الذَّبِيْحِ فِدَاءَهٗ ∴ وَمَا اَنْزَلَ الْكَبْشَ اِلَّا بِفَتْوَتِيْ ۳

أَنَا كُنْتُ مَعْ اَيُّوْبَ فِيْ زَمَنِ الْبَلَا ∴ وَمَا شُفِيَتْ بَلْوَاهُ اِلَّا بِدَعْوَتِيْ ۴

أَنَا كُنْتُ مَعْ عِيْسٰى فِي الْمَهْدِ نَاطِقًا ∴ وَاَعْطٰى دَاؤٗدَ حَلَاوَةَ نَغْمَتِيْ ۵

مولوي صاحب ضرور تاويل ڪري، هي ڪلام سڳورا ان ۾ حل ڪندو ته ثابت ٿو ٿئي ته اولوالعزم نبين کان پڻ حضرت غوث الثقلين قدس سره جو شان زياده آهي. مٿين شعرن

(ص ۱۴ اڻان) جهان ۾ منهنجي پيدا ٿيڻ کان اڳ آهي. ته مون
هميشه هن قول کي ڪنهن طرح سان نه چيو آهي، اڙي ابو تان جو منهنجي حقيقت
کي نه ها سڃاتو. ته مان حضرت يعقوب سان گڏ هئس، حضرت يوسف
جي جدائي جي غم ۾. ٻئي پاڻ (حضرت يوسف ۽ حضرت بنيامين) نه مليا
مگر منهنجي برڪت سان. ۱ ته مان هئس (حضرت) نوح سان گڏ دريائن
۽ طوفان ۾ پنهنجي طاقت تي، شاهدي ڏني خلق. ۲ ته مان
(حضرت) ادريس سان گڏ هئس، جڏهن آسمان تي چڙهيو
۽ مان انکي ٽڪايو بهشت ۾ جو بهتر جاءِ آهي. ۳ ته مان هئس
خواب (حضرت اسماعيل) جي ۾ عوض انجي قرباني جو، ۽ نه لٿو گهٽو
مگر منهنجي سخاوت سان. ۴ ته مان هئس (حضرت) ايوب سان گڏ،
سندس آزمائش جي وقت ۾ نه شفا ڏني ويو، پنهنجي بيماري کان
مگر منهنجي دعا سان. ۵ ته مان هئس (حضرت) عيسيٰ سان گڏ پينگهي ۾
ڳالهائيندو ۽ ڏنو ويو (حضرت) داؤد منهنجي نعمت جي لذت
فائده. حضرت محمد عثمان مرندي قدس سره رباني علي ۱۱

ڏانهن نگاهه ڪرڻ گهرجي ته پوءِ معلوم ٿيندو ته اهو نور محمدي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۾ جهڙو هو جو آئون متاهين آهيان تي هو الخ اهڙا ڪلام مبارڪ حضرت غوث الثقلين قدس سره جا ڏسي حضرت محي الدين ابن عربي قدس سره فرمايو "وَكَانَ عَبْدُ الْقَادِرِ الْجِيْلِيْ مِمَّنْ شَطَحَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ" اهڙي طرح بيون عبارتون

بهرحال حضرات وليت سڳورن جي ڪلام کي ضرور تاويل ۾ آڻي سندن ارشاد اکين تي رکبو ته ايمان جي ڪسجڻ جو ڏوخوف آهي - مولوي صاحب جو مٿي چيو ته "اهو قول حضرت غوث الثقلين قدس سره جو چوڻ بس آهي" سو اهي بيت ڏسي ٻڌائين چوي ته اهو سندن ارشاد بس آهي تاويل نه ڪندس - "قَدَمِيْ هٰذِهٖ عَلٰى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللهِ" جي تاويل، جن بزرگن ڪئي آهي، سا اڳي لکي آئي خواه مولوي صاحب قبول ڪري يا نه ـــ حضرت مير قادري قُدِّسَ سِرُّهٗ، قدم مان مراد طريقو تو آهي، جئين بيان ڪيو ويو- حالانڪ حضرت مير قادري قُدِّسَ سِرُّهٗ حضرت غوث الثقلين قُدِّسَ سِرُّهٗ تي اهڙو عاشق هو، جو سندن نالو مبارڪ سواءِ غسل ڪرڻ جي نه

(ص ۱۴۲ اتان) لعل شهباز قلندر فرمايو آهي
من ڪدام ڪه دربحر جلالش بوده ام ؛ بڪوه طور با موسى ڪليم الله بوده ام
يعني مان اهو موتي آهيان جو الله تعالى جي جلاليت جي درياءَ ۾ هيو آهيان
طور سينا جبل تي (حضرت) موسى عليه السلام سان گڏ هيو آهيان، هي ڪلام
به شطحيات مان سمجهڻ گهرجي -

وننڊ وهو، جيئن ”خزينة الاصفياء“ جي پهرين جلد ۾ اها
ڳالهه ثابت اڳ ۾ ئي ٿي چڪي آهي ته اهڙو عاشق اجر ڪي نه، مائي ۾ لين
مشڪل آهي إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ مِنْ عِبَادِهٖ.

هاڻي مولوي صاحب جي خدمت ۾ عرض آهي ته جن
تاويل ڪيا، انهن لاءِ ڪهڙي فتويٰ ٿا ڏيو؟

قوله:- مولوي صاحب جو تعجب ٿو ٿئي جو
شيخ احمد سرهندي جي ڪن عبارتن تي اعتبار ڪري
ٿو ۽ حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني جي فرمودن تي اعتبار نٿو ڪري

اقول:- الله جل وعلا، شان! انهي مرض کان
بچائي، جو ڪو شخص وليءَ سڳورن جي عبارتن تي اعتبار
نه ڪري- جيڪڏهن تاويل ڪيو آهي ته به اڳين بزرگن
ڪيو آهي، انهن جي حوالي ڏيڻ ۾ ڪفر ڪرڻ تي پيو- جي
تاويل دارن کي بي اعتبار ٿا ڄاڻو ته ڇا آهي سڳورا
چشتي، قادري، مُجَدِّدِي قَدَّسَ اللّٰهُ تعالىٰ اَسْرَارَ
هُمْ پڻ بي اعتبار هوا- جيڪڏهن انهن جي حوالي ڏيڻ
۾ گناهه ٿيو ته به شال ربّ سائين عفو ڪندو-

بر تقدير تسليم، مولوي صاحب کان سوال آهي
ته اوهان کي تعجب ٿو ٿئي ته حضرت غوث الثقلين قدس سره
جي ارشاد تي اعتبار ٿا ڪريو ۽ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني
قدس سره جي مڪتوبات ۾، جو پين کان ارشاد نقل ڪري
لکيو اٿن، ان تي اعتبار نٿا ڪريو، پوءِ جو اهين جواب

ڏينداسون منهنجو جواب آهي - معلوم هجي ته ترجمو
ڪيل ڪتاب ۾ نه قدمن جي ڳالهه اصلاً ڪانهي مگر هڪ
نسخه ۾ جو ماسٽر صاحب جنهن تان اوتاريو آهي۔

قوله:- آئون مولوي صاحب کي ٻڌايان ته شيخ
احمد سرهندي جو اهو لکڻ ته آئون شيخ عبدالقادر
جيلاني کان وڏو آهيان ۽ پيران پير جو قدم منهنجي
ڪنن تي نه آهي سو بالڪل غلط ۽ اڻ پورو آهي۔

اقول:- اڳ لکيو ويو آهي ته حضرت امام رباني
مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جن هر ولي جو
پوري طرح ادب ڪيو آهي - ڇو ته جڏهن طينت
محمدي صلي الله عليه وسلم کان مُشَرَّف هوا ته ڏهن
ڇو ته خلق محمدي اختيار ڪن - هائو، گهڻا تيا اهڙا
ثابت ڪيا اٿن جو تبع تابعين کان پوءِ ڪنهن کي اهڙي
عنايت ڪانه ٿي، اها نعمت الاهي ظاهر فرمائي اٿن،
جنهن ۾ ڪا شرعي ممانعت ڪانهي، خصوصاً سندن
ڪشف صحيح لاڳو صحو سان هوا، جيئن ته اڳ جناب
قاضي صاحب قدس سره جي ڪتاب "ارشاد الطالبين"
جي عبارت ۾ آيو - مٿئين ڪتاب ۾ قاضي صاحب ص ٢٢
۾ ٿو آڻي - اوليا را جائز است که اظهار نمايند انعام حق تعالى را
که در حق آنها شده و مرتبه و درجه قرب الهى که بفضل خود حق تعالى
به آنها عطا فرموده چنانچه قصائد غوث الثقلين و مكاتيب حضرت

مجدد الف ثانی وتصانیف شیخ اکبر از آن مملو ست چرا که حق تعالیٰ می فرماید وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ الخ [1]

پاڻ جيڪي نعمتون اظهار فرمايون سي سندن مقلدن جي ڪتابن ۾ ڏسڻ گهرجن هت تبرڪاً حدائق الورديه تان سندن بدڪي ارشادن کان نوٽ ته انهن جي طفيل ايمان سان لاڏاڻو ٿئي آمين ـ (وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ) بَشَّرَنِيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاَنَّكَ مِنَ الْمُجْتَهِدِيْنَ فِيْ عِلْمِ الْكَلَامِ وَيَغْفِرُ اللّٰهُ بِشَفَاعَتِكَ الْاُلُوْفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَتَبَ لِيْ بِالْاِشَارَةِ الشَّرِيْفَةِ وَقَالَ لَمْ اَكْتُبْ لِاَحَدٍ قَبْلَكَ مِثْلَهُ [2]

---

[1] ارشاد الطالبين ص ٢٣ سن ٨ مطبوعه مطبع مجتبائي دهلي مسئلو:- اولياءُن کي جائز آهي، الله تعالیٰ جي نعمتن کي جيڪي انهن جي حق ۾ وارد ٿيون آهن ۽ قرب الهي جي مرتبي ۽ درجي کي جو الله تعالیٰ پنهنجي فضل سان انهن کي عطا فرمايو آهي، ظاهر ڪرڻ جهڙي طرح قصيده (حضرت) غوث الثقلين (قدس سره) جا ۽ مڪتوب (حضرت) مجدد الف ثاني (قدس سره) جا ۽ تصنيفات (حضرت) شيخ اڪبر (قدس سره) جي، نعمتن جي اظهار ڪرڻ سان ڀريل آهن ڇا ڪاڻ ته الله تعالیٰ تو فرمائي "پنهنجي پروردگار جي نعمتن کي بيان ڪر" (يعني ظاهر ڪر) فائدو:- حضور جن فرمايو آهي اَلتَّحَدُّثُ بِالنِّعْمَةِ شُكْرٌ ـ نعمت جي ڳالهه ڪرڻ نعمت جو شڪر آهي ـ

[2] (فرمايائون) مونکي رسول الله صلی الله عليه وسلم خوشخبري ڏني آهي ته تون علم ڪلام ۾ مجتهدن مان آهين ۽ قيامت جي ڏينهن الله تعالیٰ تنهنجي شفاعت جي طفيل هزارن کي بخشيندو ۽ پنهنجي هٿ مبارڪ سان مون ڏانهن خط ارشاد جو لکيو آهي ۽ فرمايو آهي ته مون خط توکان اڳ ڪنهن لاءِ اهڙي نه لکيو آهي ـ

(۱) وقال قدس سره العلوم والمعارف الصادرة
عني هي خارجة عن طور الولاية وإنما هي
مقتبسة من مشكاة أنوار النبوة على مصدرها
الصلوة والسلام جددت تجديد الألف الثاني
بطريق التبعية والوراثة تعجز أرباب الولاية
كالعلماء عن إدراكها لأنها وراء علوم العلماء
ومعارف الأولياء بل علوم هؤلاء بالنسبة
إلى تلك العلوم قشر وتلك العلوم لبابها ولا
تخالف الشريعة بل هي أساس الدين وخلاصة
علم الذات والصفات تعالت وتقدست
وما تكلم بها أحد من العظماء والكبراء استأثر
الله سبحانه بها هذا العبد فصاحب هذه العلوم
والمعارف مجدد هذا الألف وللمجدد دهر الد...
لا يفيض الحق على جميع العالم مدة تجديده
شيئا إلا بواسطته (بهجة السنية مطبوعه مصر ص ۸۴)

(حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي)
جيڪي به علم ۽ معرفتون مونکان ظاهر ٿيندڙ آهن، اهي
ولايت جي انداز کان باهر آهن (فقط اهي) نبوت جي سينو جي
انوارن مان حاصل ٿيل آهن مٿن (سندن وجود مقدس تي
صلواتون ۽ سلام نازل هجن. پوءِ هن ارسال جي مون تجديد
ڪئي آهي (پاڻ ڪرين جي) تابعداري ۽ وراثت جي رستن سان
(ظاهري) عالمن وانگر صاحب ولايت جا انهن علمن ۽ معرفتن
جي پروڙ کان عاجز آهن، هن ڪري ته بيشڪ اهي علم ۽
معرفتون (جيڪي) مونکي حاصل ٿيا آهن، عالمن جي علمن ۽
اولياءَن جي معرفتن کان پري آهن بلڪ عالمن جا علم (ص ۱۴۶)

(٢) (وقال قدس سره) كشفت لي خفايا
المتشابهات القرآنية واسرار المقطعات
الفرقانية فوجدت تحت كل حرف منها
بحرًا من العلوم الدالة على الذات
العلية لو اظهرت شيئا منها انقطع مني
الحلقوم (المواهب السرمدية مطبوعه مصر ص ٨٥)
(٣) (وقال قدس سره) اطلعني الله على اسماء
من يدخلون في سلسلتنا من الرجال والنساء
الى يوم القيامة وان نسبتي هذه تبقى بواسطة
اولادي الى يوم القيامة حتى ان الامام المهدي
سيكون على هذه النسبة الشريفة

(ص ٤٢ تان آئندل) ۽ اوليائن جون معرفتون (منهن جي علمن ۽
معرفتن جي نسبت چڱا ڪلون) آهن ۽ منهن جا علم ۽ معرفتون
مغز آهن ۽ منهن جا علم ۽ معرفتون شريعت جا خلاف نه آهن بلڪ
اهي بنياد دين جو آهن ۽ علم الذات ۽ صفات جو خلاصو آهن
ڪنهن به هڪڙي ولي ۽ معتبر عالمن مان انهن علمن بابت
گفتگو نه ڪيو آهي- الله سبحانه وتعالىٰ هنن علمن سان هن بابي
(مجدد الف ثاني) کي نوازيو آهي پوءِ انهن علمن ۽ معرفتن جو صاحب
هزار سالن جو مجدد آهي- مجدد الف ثاني اهو آهي جنهن جي
تجديد واري دور ۾ سمورن کي جهان تي سندس واسطي سان علوم
۽ معارف حاصل ٿين ٿا- تله (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني
قدس سره فرمايو آهي) ظاهر ڪيون ويون مون لاءِ قرآن شريف
جون متشابهات آيتن جون ڳجهيون معنائون ۽ قرآن شريف
جي حروف مقطعات جا راز پوءِ مون هر حرف مقطعات جي هيٺان
علمن جي سمنڊ کي معلوم ڪيو، جيڪي دلالت ڪندڙ آهن (ص ١٢٩

(٤) (وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهٗ) كُنْتُ مَرَّةً فِيْ حَلْقَةِ الذِّكْرِ مَعَ أَصْحَابِيْ فَخَطَرَ لِيْ اِنِّيْ فِيْ قُصُوْرِيْ وَنَقْصِيْ فَأُلْقِيَ اِلَيَّ فِي الْحَالِ اِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لَكَ وَلِمَنْ تَوَسَّلَ بِكَ اِلَيَّ بِوَاسِطَةٍ اَوْ بِغَيْرِ وَاسِطَةٍ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؎١

(٥) (وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهٗ) كَانَ تَكْوِيْنِيْ مِنْ بَقِيَّةِ طِيْنَةِ حَبِيْبِهٖ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؎٢

(٦) (وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهٗ) رُئِيَتِ الْكَعْبَةُ الْمُطَهَّرَةُ تَطُوْفُ بِيْ تَشْرِيْفًا مِنْهُ وَتَكْرِيْمًا لِيْ؎٣

(ص ١٢١ تان آندل) الله تعاليٰ جي مقدس ذات تي جيڪڏهن انهن مان ڪجهه به ظاهر ڪيان ته جيڪر منهنجي ترڙي وڍجي وڃي.

؎٢ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي) ته الله تعاليٰ مونکي واقف ڪيو آهي انهن ماڻهن جي نالن جيڪي اسان جي سلسلي ۾ مرد ۽ عورتن مان قيامت تائين داخل ٿيندا، بي شڪ منهنجي هي نسبت (طريقه نقشبنديه) منهنجي اولاد جي واسطي سان باقي رهندي قيامت جي ڏينهن تائين ايستائين جو تحقيق حضرت امام مهدي عليه السلام به هن نسبت شريفه جي ذريعي يعني طريقه نقشبنديه تي هوندو ـ

؎١ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي) هڪ ڀيري ذڪر جي حلقه ۾ جماعت سان گڏ هئس، منهنجي دل ۾ خطرو پيدا ٿيو ته بي شڪ مان قصور ۽ نقصان ۾ آهيان يعني ان وقت الهام ڪيو ويو مونتي "تحقيق مون توکي بخشيو ۽ ان شخص کي بخشيو، جيڪو تنهنجي وسيلي سان مون تائين پهتو واسطي سان يا غير واسطي ڏينهن قيامت تائين. ؎٣ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي) منهنجي پيدائش الله تعاليٰ جي محبوب صلي الله عليه وسلم جي مٽي مان ڪئي وئي آهي

له ١ (٧) وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ) بَشَّرَنِي الْحَقُّ تَعَالَى
بِأَنَّ مَنْ صَلَّيْتَ عَلَى جَنَازَتِهِ غُفِرَ لَهُ
له ٢ وَأَنَّهُ مَنْ وُضِعَ فِي قَبْرِهِ تُرَابٌ مِنْ قَبْرِي لَا يُعَذَّبُ
(٨) وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ) أَطْلَعَنِي اللّٰهُ عَلَى
قُبُوْرِ الْأَنْبِيَاءِ الْمَبْعُوْثِيْنَ إِلَى أَرْضِ الْهِنْدِ
له ٣ بِحَيْثُ أَرَى أَنْوَارًا سَاطِعَةً مِّنْ قُبُوْرِهِمْ
(٩) وَقَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ) أُلْقِيَ إِلَيَّ أَنَّ
هٰذِهِ الْخَصَائِصَ وَالْكَمَالَاتِ أُوْتِيْتَهَا
لَا يَنَالُهَا أَحَدٌ غَيْرُكَ إِلَّا الْمَهْدِيَّ
عَلَيْهِ السَّلَامُ

(صوءِ١ تان آئندل) ته ٣ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي)
ڏيکاريو ويو ته ڪعبه پاڪ کي تنهنجي چوڌاري ڦري ٿو- اهو شرف
۽ تعظيم مونکي الله تعالى جي طرفان حاصل ٿيو-

له (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي)
مونکي الله تعالى بشارت ڏني آهي هن خوشخبري جي ته جنهن
شخص جي مٿان تو نماز جنازه جي پڙهي انکي بخشيو ويندو
۽ ٻي شڪ هي به خوشخبري ڏني وئي آهي ته تحقيق جنهن
شخص جي قبر ۾ منهنجي قبر جي مٽي (مبارڪ) رکي ويندي ته ان
تي به عذاب نه ڪيو ويندو- له ٢ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي)
مونکي الله (تعالى) واقف ڪيو آهي نبين جي قبرن تي جيڪي پيغمبر هندستان
جي زمين ڏانهن موڪليل آهن (سرهند جي قريب آهن) اهڙي
حيثيت سان جو مون سندن قبرن مان نور بلند ٿيندي ڏٺا- آهي
له ٣ (حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي-) مون تي الهام ڪيو ويو
ته تحقيق هي خصوصيتون ۽ ڪماليتون جي توکي ڏنيون ويون آهن، توکان
سواءِ ڪو به ڪو ڏانهن خصوصيتن ۽ ڪماليتن کي نه پهتو آهي حضرت
مهدي عليه السلام جي زمانه تائين

(١٠) وقال قدس سره إن الله تعالى أعطاني [١]
قوة عظيمة في أمر الهداية بحيث
لو توجهت إلى الخشبة اليابسة لاخضرت
وكتب إليه بعض المشائخ أن المقامات
التي تدعيها هل نالها الصحابة أو لا
وعلى الأول هل نالوها دفعة واحدة
أو تدريجا فأرسل إليه أن الجواب
موقوف على حضورك فحضر فتوجه إليه
بجميع المقامات فترامى في الحال على قدميه [٢]
(١١) وقال قدس سره ألهمت أن
جميع المقامات كانت تحصل للصحابة
رضوان الله عليهم بمجرد نظره صلى الله عليه وسلم
إلى آخره ص ١٨٢

---

[١] حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي) بيشڪ الله تعالى مونکي هدايت جي ڪم ۾ وڏي قوة عطا ڪئي آهي اهڙي حيثيت سان جو جيڪڏهن آءٌ سڪل ڪاٺ تي توجهه ڪيان ته البت ساوي ٿي وڃي، حضرت امام رباني مجدد الف ثاني ڏانهن ڪن مشائخن لکيو ته تحقيق اهي مقامات جيڪي توهان انهن جي دعوى ڪريو، ڇا انهن مقامات تي اصحاب سڳورا پهتا يا نه، ڇا پهرين صورت ۾) انهن مقامات تي پهتا هڪ ئي ڀيري ۾ يا آهستگي سان. پوءِ لکيو ويو ته جواب توهان جي مسئلي جو توهان جي حاضر ٿيڻ تي موقوف آهي، پوءِ بعض مشائخن مان هڪ حاضر ٿيو پوءِ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني ان ڏانهن سڀني مقامن سميت لاءِ توجهه ڪيو، ان وقت سندن قدمن ۾ ڪري پيو.

[٢] حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره فرمايو آهي "الهام ڪيو ويو ته مڙئي مقام جيڪي اصحابن سڳورن کي (رضوان الله تعالى جي رضامندي انهن تي هجي)، فقط آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي نگاهه ڪرم سان حاصل ٿيا.

ڪتاب "جامع ڪراماتِ الاولياءِ" (ٻه جلد) مصر ۾ ڇپيو آهي ان ۾ به حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جا گهڻا ارشاد نقل ٿيل آهن - مٿي هڪ مڪتوب شريف تان نقل ڪيو آهيان، جنهن ۾ فرمايو اٿن ته "مقصود اظهار نعمت جو آهي." گهڻن سڳورن سندن مدح ۾ قصيدا لکيا آهن - هت مولوي محمد اعزاز الدين احمد بن مولوي محمد ظهور الدين احمد صديقي جو شعر مختصر (ونڊ يان تو) جو حضرت مجدد الف ثاني قدس سره جي نسب ناميءَ بابت آهي - حضرت مجدد الف ثاني قدس سره جي والد بزرگوار مخدوم عبدالاحد قدس سره جي ثاني مبارڪ ڪان پوءِ نقل ڪجي ٿو -

جگر بند ان کی شیخ عارفان جناب احمد پیشوائے جہان
سراپا تھے مانند خورشید نور مجدد ہیں مشہور نزدیک دور
ملا ہے کسی کو نہ یہ مرتبا جو ان کو کیا ہے خدا نے عطا
رسولوں سے جو کام حق نے لیا وہی تھا سپرد انکی تجدید کا
کمالِ نبوت دیا ہے انھیں کمال رسالت ملا ہے انھیں
مقامات جتنے ہیں انکو ملی کسی کے لئے اتنی نہ ثابت ہوئی
ولایت کا رتبا ہر ایک کو دیا کمال اولوالعزم انکو ملا
ولیوں میں ایسا ہوا کون ہے مجدد ہزاری بنا کون ہے
بیان کوئی کیا ان کا رتبا کرے جو انسا ہو وہی بیان کر سکے
یہ نائب اولوالعزم حضرت کے ہیں ولی یہ مقام نہایت کی ہیں

وہ ہیں سید قریشی نبی الوریٰ — یہ شیخ القریشی ولی خدا
وہ احمد رسول و حبیب خدا — یہ احمد ولیوں کے ہیں پیشوا
وہ احمد جناب رسالت مآب — یہ احمد جناب ولایت مآب
وہ ہیں آفتاب عرب شاہ دیں — یہ مہتاب سرہند ہیں بالیقین
زہے شہر سرہند رشک بہشت — ہوا مشک بو خاک عنبر سرشت

الیٰ آخرہ ص ۱۲

کي شعر بيا اڳتي ڏنا آھن. باقي ھي قدم جي ڳالھ، سو حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهٗ پنهنجي طرفان اهو ايو ڪونه ڏنو آھي بلڪ ٻين جي روايتن مان اهو ايو اخذ فرمايو اٿن جيئن اڳ لکيو ويو. باقي (بالڪل غلط ۽ اڻ پورو آھي) وارو جملو مولوي صاحب جو ڪم آندو آھي، تنھن نسبت ۾ اسين مولوي صاحب کي ڪجھ نٿا چئون سگھان الله جَلَّ وَعَلَا خير جي جزا ڏئيس. مڪتوبات شريف جي ادب ۾ جو تاڪيد عارفن ڪيو آھي سو ڪتابن ۾ ڏسجي، خصوصًا "دُرُّ الْمَعَارِفِ" مطبع نامي ۾ ڏسڻ گھرجي.

قوله:- ٻن سيبن ڪري ھڪ ھي جو خود اهو بزرگ پاڻ کي جاين ۾ اقرار ڪري چڪو آھي ته حضرت عبد القادر جيلاني رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ غوث بالاصالة آھي ۽ ٻيا سڀ بالنيابت، تنھن لاءِ ٻيان ڪرڻ نائب کي اصلي غوث ڪاٿي وڏو تي ۽ هرگز نه ۽ ان سوا اهو چئي چڪو آھي ته تمام مٿيون درجو ولايت اصل الاصل

جو مونکي حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رضي الله عنه جي روحانيت جي مدد سان حاصل ٿيو. سو ڀلا ٻڌاءِ جنهن شخص جي مدد کان ڪيس مٿيون درجو حاصل ٿيو ٿهن کان پاڻ جوهن جو مريد آهي سو ڏئي سگهندو ڇا؟ هرگز نه

اقول:- وهبي ۽ ڪسبي فيض جي ياد ڪريو ۽ قرب نبوّت جنهن کي ڪمالاتِ نبوة ۽ رسالت ۽ منصب نبوة پڻ چئبي تو انجي تقرير ڏنل ڏسو. عروج اخير مخصوص نسبت فرديت سان آهي، جو قرب ولايت جي مقامن ۾ اهو وڌو درجو ۽ اَصْلُ الْاَصْلِ آهي پوءِ پيا تنهن حق تعاليٰ کان ڪين عطا ٿيا. جيڪي مقام قربِ نبوّة سان لاڳو آهن ظاهر آهي ته ”مبدء معاد“ ”مکتوبات شريف جلد اول جي پوري تيئن کان پاڻ لکيل آهي جيئن ته مڪتوب ع. جي پڇاڙي ۾ ”مبدء معاد“ جي معرفت پاڻ رقم فرمائي اٿن- باقي جو غوث بِالْاِصَالَةِ ۽ پيا بِالنِّيَابَتِ جي تقرير ڪئي ته مکتوب ۾ ڪانهي، اخير مکتوب جلد ثالث ۾ قربِ نبوّت، قربِ ولايت جو بحث آندو اٿن، سو اڳ اهو مکتوب لکجي آيو آهي، پاڻ کي قرب ولايت جي مقام ۾ حضرت محبوب سبحاني قُدِّسَ سِرُّهُ جو نائب مناب فرمايو اٿن- جو شاه غلام علي قُدِّسَ سِرُّهُ فرمايو آهي ته اهو سندن سراسر ادب آهي جا اُها عبارت به اڳ اچي وئي آهي-

حضرت سيد مير غياث الدين قدس سره شجره مبارڪ ۾ جنهن حضرت مجدد الف ثاني قدس سره جي تاليف مبارڪ آيو آهي تنهن ۾ فرمائي ٿو- (۱)

پیر او قائم مقام حضرت خیر البشر — الف ثانی را مجدد مصلح دین از ازل
مبدا فیض جمیع کل سرخیل جن و ملک — قطب ارشاد دو عالم بحر علم و حال و قال
قبلۂ اوتاد و ابدال کعبۂ هر قطب و غوث — مرجع افراد نجبا مهدی اهل ضلال
بے حجاب وهم نحر امید فردے از بشر — بعد پیغمبر چو آن شه در نهایات الوصال
مقتدائے نیست جز آن واصل اصل الاصول — با چنین سرعت روبها در صعود و در ظلال
کس نفهمیده است در اقطاب امت بحر او — فرق در ذات و صفات و شیون و شان هم مثال
مرشد او در طریق بے وساطت مصطفیٰ است — از ابتدا تا انتها در اکتساب هر کمال
با وجود این اصالت خانه زاد آن شه است — لیک عبدی کو فزاید خواجه را عز و جلال
لاجرم اصل معانی باز میگردم بحرف — کان شه تجدید را مرشد بفضل الانزال
در کمالات نخستین خواجه عبد الباقی است — گرچه جان خواجه را بگرفت آن شه در بال

اهڙي طرح حضرت خواجه صفي الله قدس سره ۽ ٻين جا قصيدا عمدة المقامات ۾ درج ٿيل آهن-

ظاهر آهي ته جيڪي معرفتون حضرت مجدد الف ثاني ملهم ٿي اظهار ڪيون آهن، اهي عنايت ڪنهن کي عطا ڪانه ٿي آهي- ڇو ته المعارف ۾ آهي-

ايضاً حضرت ايشان فرمودند که معارف که حضرت مجدد الف ثاني رضي الله عنه بيان فرموده اند احدي من الامت اظهار نه ساخته است صفحه ۹۷ (۲)

(۱) شجره نقشبنديه مير حسن علي نظم فرمايو آهي ڪن اني عمدة المقامات صفحه

لیکن تا مقامیکہ حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ
تحریر فرمودہ اند ہیچکس از عارفان این معارف در
سلک تحریر منتظم نکردہ در زمین آسمان کتابے
درعرفان یزدان مثل مکتوبات قدسی آیات حضرت مجددیت ص۱۱۶ ؎۱
حضرت ایشان فرمودند کہ معارف جمیع اولیائے اُمت
درکلام ایشان مندرج اند ومعارف مخصوص ایشان
درہیچ کلامے از اولیائے کرام یافتہ نمی شوند ص۲۴۲ ؎۲
آهي اصطلاح مثل اَصلُ الاُصُول ۽ ٻيا جيڪي مڪتوبات
شريف ۾ سند ن ٻين ڪتابن ۾ آهن. سي اُهي ئي تا چائن جن
جو خزانو مجدد ڊي ڪان ڀرايو ويندو هو. انهن جيڪي سمجهو سو
اڳ لکيو ويو آهي. تهن هوندي به چوند اهو ته اسين مڪتوبات
شريف جون معرفتون نه سمجهون جيئن شاه صاحب ارشاد آهي

(صفحه ١٥٥ تان آندل) ؎۱ پورٿ ”دُرُّ المعارف“ ۾ حضرت شاه
غلام علي محدث دهلوي قدس سره فرمايو آهي ته معرفتون جيڪي
حضرت مجدد الف ثاني رضي الله عنه بيان فرمايون آهن، تن کي به ڪنهن
اُمت ماهر نه ڪيون آهن. ملڪ پر اُهي مقام جيڪي حضرت مجدد
الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه لکيا فرمايا آهن، ڪنهن به عارف
مان اهي معرفتون (مقامن جو بيان) نه لکيون آهن. نه زمين ۽
آسمان اندر الله تعالیٰ جي معرفتن ۾ ڪو به ڪتاب، حضرت
مجدد الف ثاني جي مڪتوبات قدسي آيات جهڙو ورنه آهي
؎۲ حضرت شاه غلام علي دهلوي قدس سره فرمايو آهي
ته اُمت جي سڀني اوليائن جو معرفتون حضرت امام رباني
مجدد الف ثاني قدس سره جي ڪلام ۾ داخل آهن يعني ٻيا ڪيل آهن
۽ سندن خاص معرفتون اولياءِ اُمت جي ڪنهن به ڪلام ۾ نه ٿيون لڀي سگهن

بعد از آن در حضور درس مکاتیب شریف حضرت امام ربّانی قدّسنا اللہ تعالیٰ باسرارہ السامی شد. حضرت ایشان ارشاد فرمودند کہ این معارف بسیار بلند اند از فہم عرفا و از عقل عقلا وراء الوراء اند بعد از آن فرمودند کہ حال ما در فہم این مکتوبات قدسی آیات مثل شخصے ست کہ از سکان ولایت فارس بود و اُمّی و ناخواندہ محض بود وضو کردہ رو بقبلہ نشستہ کلام اللہ المجید کشادہ انگشت بر سطرہائی می دواند و می گفت الٰہی راست گفتی، دُرسفتی دُرسفتی ص ٩٦-٩٧ [له]

حضرت امام ربّاني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ النوراني جي لکيت کي سمجهڻ ڏکيو ڪم آهي، ان کي جيڪي سمجهيو اَٿيُن بزرگن سمجهيو - هاڻي اسانجو حال اهو آهي جو عربي اخبار "جواکر" تو سندا سون ٽئي قسمين، قسمين معنائون ناهيندا اسون. شايد اڃين تاجاڻون ته "مُبدأ معاد" اَٿين حضرات جو ڪوته ڏٺل هو، اهو رڳو اجايو گمان آهي -

---

[له] حضرت شاه غلام علي دهلوي قدس سره جي حضور ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جي مکتوبات شريف جو درس ٿيو - حضرت جن ارشاد فرمايائون ته هي معرفتون گهڻيون مٿي آهن - عارفن جي سمجهه ۽ عاقلن جي عقل کان ٻاهر آهن. ان کان پوءِ فرمايائون ته اسانجو حال هنن مکتوبات قدسي آيات جي سمجهڻ ۾ ان شخص جي مثال آهي جو ولايت فارس جو رهندڙ هو، صفا اڻ پڙهيل ۽ عربي کان ناواقف هو، وضو ڪري قبلي ڏانهن منهن ڪري ويٺو ۽ قرآن شريف کولي آڱرسطرن تي ڦيرائيندو هو ۽ چوندو هو ته يا الله! سچ چيو تو، سچ چيو تو، موتي پوتا تو، موتي پوتا تو -

قوله:- ٻيو سبب هيءُ جو انهيءَ مڪتوبات امام ربانيءَ جي ۾ توڙي سند هس ٻين ڪتابن ۾ تمام اهڙيون گهڻيون جايون آهن جي هڪ ٻئي جي بلڪل خلاف آهن - هڪڙي هند هڪ ٻئي طرح تي ڳالهيون ڪري، ٻئي هند ٻي طرح، جي هڪ ٻئي جي تناقض آهن. انهيءَ جو سبب هي آهي جو ڪشف جي صورت ۾ هڪ حالت هرگز نه رهندي، پوءِ انهن متناقض ڳالهين کي هڪ ٻئي جي مطابق ڪرڻ يا ڪنهن اڻ ٻنگت جو ڪم آهي يا ڪنهن جو ناهي، يا ته ڪُجي انهن جي ڪشف کان واقف يا ته ڪتابن جي عبارتن جي ما سبق، ما قبل ۽ ما بعد کان پوره ڪُجي واقف ۽ تمام گهڻي جاچ ڪئي هجي تڏهن سمجهي سگهندو -

اقول:- مولوي صاحب اڳ فرمايو ته "جو مڪتوبات ۾ لکيل آهي، بالڪل غلط ۽ اڻ پوره آهي" تنهيءَ لاءِ جواب ڏنو ويو ته الله جن اخيري ڪو ٽيس-

سينه ام کسب صفا از خاکساري مي کند از غبار آئينه مشق بي غباري مي کند [1]

جواب ۾ گهٽ وڌ نه چيو ويو بلڪ دُعا ڪئي وئي

زمين عشق بکونين صلح کل کردم تو خصم کردهٔ ما را و دوستي تماشا کن [2]

---

[1] منهنجو سينو عاجزيءَ تون تمام صفائي حاصل ڪري ٿو ڪري ٿي پري آئيني مان آئيني جي صفائي جي مشق ٿو ڪري -

[2] عشق جي برڪت مان ٻنهي جهانن ۾ مون پوره صلح ڪيو، تون دشمني ڪئي آهي اسان کان دوستي جو نظارو ڪر-

هاڻي مولوي صاحب ٿو چوي ته حضرت مجدد الف ثاني محبوب لاثاني قدس سره جي ڪتابن ۾ مڪتوبات ۾ ڪي ٻئي جي مخالف ڳالهيون آهن. جيڪڏهن ڪو به احمق حماقت ڪري مولوي صاحب کي چوي ته حضرت غوث الثقلين قدس سره جي ڪتابن ۾ ڳالهيون هڪ ٻئي جي مخالف آهن ته هوند مولوي صاحب کي ڪيترو جوش اچي "آنچه برخود نه پسندي بر ديگران پسند مکن"[١] جو پهاڪو مشهور آهي - مثلا اهڙي محبت کان رب سائين بچائيندو ۽ ولين سڳورن جي ڪلام ۾ ته اهڙن عيب جا اگر نه ڳڻائيندو ۽ مثال ولين سڳورن جي محبت جي دروازي کان هرگز نه ترائيندو.

باقي مولوي صاحب ڪشف جي صورت جو دليل ڏنو آهي، حالانڪ ڪيترن عالمن حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جي ڪشفن ڏانهن اگر نه ڪيئن ۽ انهن جي ۽ ٻيا ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جو ڪشف عين هوش جي درياء مان سرزد ٿيو آهي - قاضي صاحب قدس سره ٿو فرمائي - علو رتبه ڪشفهائے مجدد الف ثاني رحمة الله عليه دريافت بايد نمود که از چشمه صحو برزده و هيچ مخالف شرع نيفتاده بلکه بيشتر وا شرع مويد است[٢]

---

[١] جيڪي پنهنجي مٿان پسند نه ٿو ڪرين ٻين جي مٿان پسند نه ڪر.

[٢] ڄاڻڻ گهرجي ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رحمة الله عليه جا ڪشف بلند مرتبي آهن هوش جي چشمه مان ظاهر ٿيل آهن شريعت سان مخالفت جو ڪڏهن به اتفاق نه ٿيو آهي بلڪ گهڻن ڪشفن جي شريعت تائيد ڪندڙ آهي.

وبعضے چنان ست کہ شرع ازآن ساکت ست ومرتبۂ او
دراولیا مثل مرتبہ اولی العزم ست درانبیا چنانکہ ذکر
کردہ شود انشاء اللہ تعالیٰ واین ہمہ امور برکسیکہ در
کلام او بنظر انصاف بیند مخفی نمی ماند اگر کسے گوید کہ
ایشان دعوائی کمالاتِ نبوۃ وغیرآن کردہ اند وآنکہ
از بقیہ طینت نبی صلی اللہ علیہ وسلم مخلوق شدہ وآنکہ
او مجدد الف ثانی ست جواب دادہ شود کہ وجود این
امور در فردے از اُمّت نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
از شرع ثابت ست چنانچہ بیان کنم انشاء اللہ تعالیٰ
بودن او متصف باین کمالات ثابت شدہ بکشف
واتباع کشف مخالف شرع نیست الخ ملہ

۽ ڪي ڪشف اهڙا آهن، جو شريعت انهن کان خاموش آهي
۽ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني جو مرتبو اولياءَ ۾
ائين آهي جيئن اولي العزم جو مرتبو نبين ۾ جهڙي طرح
ذڪر ڪيل ٿيندو ان شاءَ الله تعالیٰ ۽ هي سڀ ڳالهيون سندن
ان شخص تي مٿان مخفي نه رهنديون، جيڪو سندن
ڪلام کي انصاف جي نظر سان ڏسندو، جيڪڏهن ڪو شخص
سوال ڪري ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره ڪمالات
نبوة ۽ ٻين مرتبن جي دعويٰ ڪئي آهي، ۽ اها ته نبي ڪريم صلي الله
عليه وسلم جي بچيل مٽي مبارڪ مان پيدا ٿيل آهن ۽ اها ته مجدد
الف ثاني جا آهن. جواب ڏنو ويندو ته امت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم
جي ڪنهن به فرد ۾ هنن مرتبن جو هئڻ شريعت مان ثابت آهي
جنهن طرح بيان ڪندس ان شاءَ الله تعالیٰ. پر حضرت امام رباني
مجدد الف ثاني قدس سره جو هنن ڪمالن سان موصوف هجڻ
ڪشف سان ثابت ٿيل آهي ۽ ڪشف جي تابعداري خلاف شريعت نه آهي